

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1958

Παρά τὸ γεγονός ὅτι αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀναπτύσσεται ἡ ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικὴ κίνησις δὲν ἐγένοντο αἰσθητῶς εὐνοϊκότεραι, τὰ δὲ διατιθέμενα μέσα ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι μᾶλλον πενιχρά, δύνονται νὰ διαπιστώσῃ τις ὅτι ἡ κίνησις αὕτη ὑπῆρξεν ἐνιατικωτέρα καὶ μᾶλλον ὀποδοτικὴ εἰς ἀποτελέσματα ἢ τὰ προηγούμενα ἔτη. Ἡ διαπίστωσις αὕτη γεννᾷ λίαν ἀγαθὰς ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἤδη ἀναγγέλλεται ὅτι προσεχῶς θὰ γίνῃ ἀναδιοργάνωσις τῶν Ἀρχαιολ. Περιφερειῶν, καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων τῆς Κρήτης, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ δρᾶσις ἐντὸς αὐτῶν νὰ καταστῇ εὐχερεστερα καὶ μᾶλλον ἄμεσος.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ τῆς νέας βορείας πτέρυγος, διὰ τῆς ὁποίας προστίθεται ἐν ὁμοίῳ πρὸς τὰ δύο ἐν συνεχείᾳ πρὸς νότον οἰκοδομικὸν στοιχείον ἐξ ὀκτώ μουσειακῶν αἰθουσῶν (τεσσάρων εἰς τὸ ἰσόγειον καὶ τεσσάρων εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, μὲ τέσσαρος μεγάλας ἀποθήκας εἰς τὸ ὑπόγειον, τῶν ὁποίων ὁ χῶρος σχεδὸν διπλασιάζεται δι' ἡμιόροφων). Ἡ οἰκοδόμησις κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν κατασκευὴν ὀλοκλήρου τοῦ σκελετοῦ. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ πτέρυξ θὰ ἔχῃ ἀποπερατωθῇ κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἔτους 1959. Μὲ τὴν προσθήκην τοῦ τμήματος τούτου αἱ μὲν αἰθουσαι ἐκθέσεως θὰ φθάσουν τὰς τριάκοντα, οἱ δὲ χῶροι ἀποθηκεύσεως τοὺς δέκα καὶ πέντε. Θὰ λυθῇ οὕτω δι' ἱκανὰ ἔτη τὸ πρόβλημα τῆς ἀνέτου ἐκθέσεως τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου καὶ τῆς συστηματικῆς ἀποθηκεύσεως, ἀπυσυμφορουμένων τῶν νῦν ὑπὸ ἀποθηκευμένων ἀρχαιοτήτων πληρουμένων χώρων τῶν ἐργαστηρίων, αἰθουσῶν μελέτης καὶ ἐκθέσεως ἐκμαγείων.

Παράλληλως ὀκοδομήθησαν καὶ σχεδὸν ἀποπερατώθησαν, πλὴν τῶν ἐσωτερικῶν ἐγκαταστάσεων, οἱ βοηθητικοὶ χῶροι οἱ προοριζόμενοι ὡς κατοικίαι φυλάκων καὶ θάλαμος τῶν νυκτοφυλάκων καὶ ἐπροχώρησεν ἡ ὅλη διαρρύθμισις καὶ ὀργάνωσις τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ Μουσείου χώρου.

Δὲν ἤρχισεν εἰσέτι ἡ κατασκευὴ τοῦ μικροῦ ἀμφιθεάτρου εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἐναντι τοῦ Μουσείου προμαχῶνος Ἀλκαζάρ, ὅπου τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον καὶ ἐπομένως δὲν ἐγενεῖο καὶ ἡ διὰ γεφύρας σύνδεσις τούτου μὲ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ ἔργον τῆς ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐπετέλεσε σημαντικὴν πρόοδον, διατεθέντος πρὸς τοῦτο ποσοῦ δραχ. 150.000 ἐκ τοῦ Λογισιαμοῦ Δημοσ. Ἐπενδύσεων Συνεπληρώθησαν νέαι προθῆκαι μικροτεχνημάτων καὶ ἐξετέθησαν πολλὰ νέα εὐρήματα (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἐνδιαφέρουσα σειρὰ τῶν κέρνων ἐκ τῆς ἀγροπόλεως τῆς Γόρτυνος καὶ αἱ πολυάριθμοι σφραγίδες τοῦ ἐργαστηρίου τῶν σφραγιδολίθων Μαλίων). Κατεσκευάσθησαν πολλαὶ νέαι δρύϊναι κρυσταλλόφρακτοι προθῆκαι διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν αἰθουσῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνορρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν.

Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν. Οὕτω τῇ βοήθειᾳ τεχνιτῶν τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀποκαταστάσεων (τῆς δ. Πάολα Φιορεντίνο καὶ τοῦ κ. Ἀλῆ Καραβέλλα) ἡ τεχνικὴ ὑπηρεσία τοῦ Μουσείου ἀπεκατέστησε τὸ μέγα τοιχογραφημένον μετὰ δελφίνων καὶ πολυπόδων δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγ. Τριάδος, τοῦ ὁποίου ἀκολούθως τὴν ζωγραφικὴν ἀποκατάστασιν ἐξετέλεσεν ὁ εἰδικευμένος ζωγράφος

Θωμάς Φανουράκης. Ὁμοίως ἀπεκατεστάθη ὡς νέα τοιχογραφία, συγκροτηθεῖσα ἐκ τεμαχίων ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εὕρισκομένων εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου καὶ ζωγραφικῶς συμπληρωθεῖσα διὰ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, ἢ τοιχογραφία ἐκ τῆς Ἀγ. Τριάδος — συνέχεις τῆς γνωστῆς τοιχογραφίης μὲ τὸν αἴλουρον — μὲ παράστασιν γονατιζούσης γυναικείας μορφῆς ἐντὸς κήπου μὲ ποικίλα ἄνθη (κρίνα, κρόκους, ἴα). Ἡ συγκρότησις τῶν τοιχογραφιῶν τούτων γίνεται κατὰ τὸ νέον σύστημα μὲ τὰ τεμάχια κινητὰ καὶ μὲ διατήρησιν τοῦ χαρακίτηρος τῆς τοιχογραφίης. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο βαθμηδὸν θὰ ἀναπροσρμοσθοῦν καὶ αἱ λοιπαὶ τοιχογραφίαι τοῦ Μουσείου. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν τοιχογραφιῶν τούτων ἔδωκεν ἰδιαιτέραν αἴγλην εἰς τὴν λαμπρὰν αἴθουσαν τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν.

Ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἐπιστημονικῶν Συλλογῶν συνεχίσθη, ταξινομηθέντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ὁμάδων, πάντως ἡ τελικὴ ἔκθεσις τούτων, ἔλλειπει χώρου καὶ προθηκῶν ἐπαρκῶν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ.

Τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου εἰργάσθησαν ἐνιαυτικῶς, ἀποκατασταθέντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ἀντικειμένων ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ νέων ἀνασκαφῶν. Διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰργάσθη καὶ ἕκτακτον προσωπικόν. Ἐπεραιώθη ἡ συγκρότησις τοῦ λίαν ἐντυπωτικῆς συνόλου τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Τεκὲ Ἡρακλείου, τοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλεοῦ, τοῦ μοναδικῶς σημαντικοῦ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν εὕρηματων θολωτοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ροτασιου, σειρᾶς ὅλης σαρκοφάγων ἐξ Ἀθανάτων, Βόννης, Σφακιῶν Σητείας, τῆς σημαντικῆς σειρᾶς πρωτομινωικῶν ἀγγείων τοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβῆνος, ἀρχαῖκου πίθου καὶ ἀγγείων ἐκ Κάτω Βάθειας καὶ πλείστων ἄλλων. Ἐγένετο ἐπίσης ἐπιμελής καθαρισμὸς τῆς ὀγκώδους μωρμυρίνης ἀναγλύφου σαρκοφάγου ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ἣτις διὰ μεγάλου κόπου μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Οἱ τεχνίται τῶν ξένων Σχολῶν, τῆς Ἰταλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς, εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πολυαριθμῶν εὕρημάτων τούτων ἐκ Φαιστοῦ, Γόρτυνος καὶ Κνωσοῦ.

Διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ ταξινομήσιν τῶν ἀποθηκῶν συνεχίσθη προπαρασκευαστικὴ ἐργασία, κωσκευαθέντων καὶ νέων ἐρμαρίων - θηκῶν τοίχου, σειρᾶς δίσκων καὶ κιβωτιδίων κλπ. Οὕτω κατορθώθη νὰ ἀποσυμφορηθῇ ἡ αἴθουσα τῆς μελέτης τῶν εὕρημάτων, ἣτις χρησιμοποιεῖται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἐργαστήριον. Ἐτοποθετήθησαν μόνιμα ράφια - ἐταξέρας μεταλλικαὶ ἐκ τρητῶν ἐλασμάτων καὶ στερεῶν θηκῶν τύπου ΝΤΕΞΙΟΝ εἰς τὴν τελευταίαν αἴθουσαν.

Κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου μὲ τὴν τοποθέτησιν ὁμοίων θηκῶν μεταλλικῶν, καλυπτουσῶν τὰς ἐπιφανείας πάντων τῶν τοίχων. Ἡ βιβλιοθήκη κατέστη δυνατὸν νὰ ἐνημερωθῇ μὲ τὴν ἀπόκτησιν διὰ δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς νέων σημαντικῶν βιβλίων.

ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Ἀλεξίου κωτεγράφη μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἀκαταγράφων ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ποσότης τῶν εἰς τὰς ἀποθήκας ἀκαταγράφων ἐκ παλαιότερων ἀνασκαφῶν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων προσκτημάτων εἶναι τόσον μέγας ὥστε θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ συστηματικὴ ἐργασία συνεργείου ὅλου ἐπιστημόνων ἐπὶ ἕτη ἐργαζομένων, ἵνα ἀντιμετωπισθῇ τὸ ὑπάρχον πρόβλημα. Ἐγένετο ἐπίσης ἀνανέωσις τινῶν τῶν εὕρετηρίων τοῦ Μουσείου.

Ἐξεδόθη ὁ Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, προετοιμάζεται δὲ καὶ ἡ μετάφρασις τούτου εἰς τὴν Γαλλικὴν.

Τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, μερίμνη τῆς Ἐφορείας του, τῆς ἐργασίας τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῆς Ἐπιμελητρίας του, πάντοτε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν νεῶν ἀποκτημάτων διαφωτιζόντων τὴν βυζαντινὴν, μεσαιωνικὴν καὶ παλαιοτουρκικὴν ἱστορίαν. Ἐπίσης ἐπηυξήθησαν αἱ συλλογαὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς λαϊκῆς τέχνης. Πραγματοποιουμένης τῆς βουλήσεως τοῦ θανόντος μεγάλου κρητὸς Ν. Καζαντζάκη τὸ γραφεῖον καὶ ἡ βιβλιοθήκη του καὶ σειρὰ ἀναμνηστικῶν καὶ χειρογράφων ἀπετέθησαν εἰς εἰδικὴν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐτησίαν ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς ὡς ἄνω Ἐταιρείας.

Μικρὰ πρόοδος συνετελέσθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Μουσεία καὶ Συλλογὰς τῆς Νήσου. Νέα ὀργάνωσις καὶ ταξινόμησις τούτων δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῆ καὶ διὰ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ μὲ τὰ κύρια ἔργα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, τῶν ἀρχαιολ. χώρων καὶ τῆς ἐποπτείας τῶν ἀνασκαφῶν, καὶ διότι τὰ διατιθέμενα διὰ τὰς Συλλογὰς μέσα εἶναι ὄλως στοιχειώδη, ἂν μὴ ἀνύπαρκτα. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀπτέρας καὶ Λισσοῦ μέγα πλῆθος εὐρημάτων (ἀγαλμάτων, ἐπιγραφῶν, ἀρχιτεκτ. μελῶν, ἀγγείων) περιήλθεν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων, ὅπου ὁμως ταῦτα δὲν κατορθώθη νὰ ἐκτεθοῦν. ἀναμενομένης πάντοτε τῆς ὀριστικῆς στεγάσεως τοῦ Μουσείου εἰς τὸν ἀποκαθιστάμενον ναὸν τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου. Πολλὰ ἄλλα ἀντικείμενα περισυνελέγησαν μερίμνη τοῦ ἐκτ. ἐπιμελητοῦ καὶ τοῦ φύλακος. Εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης περισυνελέγησαν μόνον δευτερευούσης σημασίας ἀντικείμενα καὶ ἀπετέθησαν τὰ εὐρήματα καὶ γλυπτὰ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Βυζαρίου. Ὁ χώρος ὁμως δὲν ἐπιτρέπει περαιτέρω ἐπαύξεισιν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκθέσεως καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῆ ἡ ἐπέκτασις του διὰ προσθήκης καὶ δευτέρου ὀρόφου. Ἐλαχίστη ἐπαύξεισις ἐγένετο εἰς τὰς Συλλογὰς Γόρτυνος, Νεαπόλεως, Ἀγ. Νικολάου καὶ Ἱεραπέτρας. Εἰς τὴν τελευταίαν Συλλογὴν ἐγένετο ἐργασία καθαρισμοῦ τοῦ νεωστὶ ἀποτεθέντος ἐκεῖ χαλκοῦ ἀγάλματος τηβεννοφόρου διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη.

Ἔργα ἀποκαταστάσεως εἰς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐγένετο κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν Κνωσὸν, μικροτέρας δὲ κλίμακος εἰς τὴν Φαιστὸν καὶ Ἀγ. Τριάδα. Εἰς τὴν Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ Ἐφόρου, τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν ἀσκοῦντος τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ζαχ. Κανάκη. Εἰς τὸ Μέγα Ἀνάκτορον, πλὴν τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ ἀπὸ τῶν βοτανῶν, ἐγένετο ἡ συμπλήρωσις τοῦ Ἱεροῦ τῶν Διπλῶν Πελέκεων ἐτοποθετήθησαν προστατευτικὰ δικτυωτὰ διαχωρίσματα καὶ ἠνοίχθη ἡ παλαιότερα μινωικὴ θύρα οὕτως ὥστε τὸ Ἱερὸν ἐγένετο ἐπισκέψιμον καὶ διὰ μεγάλας τουριστικὰς ομάδας. Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου κλιμακοστασίου ἐγένετο ἡ προμήθεια ἐξ Ἰταλίας πλαστικῆς διαφανοῦς ὕλης τύπου EDIT, ἵνα κατασκευασθῆ στέγαστρον στηριζόμενον ἐπὶ λεπτῶν μεταλλικῶν στύλων. Ἐγένετο στερέωσις καὶ διασάφησις τοῦ ΒΑ τομέως τοῦ Ἀνακτόρου, ὅπου αἱ δύο μικραὶ κλιμακίδες. Παρὰ τὴν ἀνατολικωτέραν τῶν κλιμάκων τούτων ἀπεκαλύφθη βαθύτατος ἀποθέτης ὅστις ἀπεδείχθη ὅτι περιεῖχεν ἐπίχωσιν κατὰ μέγα μέρος ὑπονεολιθικῶν χρόνων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀνετέθη εἰς τὴν Ἀγγλ. Ἀρχαιολ. Σχολήν. Ἀπεκατεστάθη καὶ ἐστερεώθη μὲ ἐπανατοποθέτησιν πολλῶν μεγάλων ὀγκολίθων πελεκητῶν ἐκφυγόντων ἐκ τῆς θέσεώς των ὁ τριπλοῦς περίβολος κατὰ τὴν ΝΑ παρυφὴν τοῦ Ἀνακτόρου. Ὁ τομεὺς οὗτος διὰ πρώτην φορὰν κατέστη δυνατὸν νὰ διασαφηθῆ. Πολλοὶ τῶν ὑδραγωγῶν σωλήνων ἀπε-

κατεστάθησαν καὶ ἐπροστατεύθησαν διὰ κιγκλίδων.

Τῆς περιφράξεως τῶν Ἀνακτόρων ἀπεκατεστάθησαν πολλὰ τμήματα καὶ κατὰ τὴν κυρίαν εἴσοδον καὶ ὀλόκληρον τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἐτοποθετήθησαν πλαίσια δικτυωτῶν διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ ἐξωραϊσμόν τοῦ χώρου, ἐν συνόλῳ πλείονα τῶν ἑκατόν. Ἡ ἀνατολικὴ κιγκλιδωτὴ θύρα ἐπεσκευάσθη καὶ εὐθυγραμίσθησαν πολλὰ τμήματα τῆς περιφράξεως. Διευορφώθη κανονικὴ προσπέλυσις διὰ κλίμακος ἐχούσης ἑκατερωθεν ἀντερειατικούς τοίχους πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων πρὸς τὴν ἀτραπὸν τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν Βασιλικὴν Ἐπαυλιν.

Εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἐπαυλιν ἐγένετο ὀλοκληρωτικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως, ἣτις περιέλαβε τὸν γενικὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου καὶ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν πλαισιούντων τοίχων, ἀκόμη καὶ ἐκείνων οἵτινες δὲν ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς, τὴν στερέωσιν πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐφθαρμένων γυψολιθικῶν πλακῶν δαπέδου διὰ νέων ἰσομεγέθων, ἐξαχθέντος τοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῶν ἀρχαίων λατομείων, μάλιστα τοποθετηθεισῶν κατὰ τὸ πολύθυρον μέγαρον τὴν κρύπτην, τὸ ΝΑ δωμάτιον, τὸ μέγα καὶ μικρὸν κλιμακοστάσιον, ὅπου ἀντεκαταστήθησαν αἱ φθαρθεῖσαι βαθμίδες, παραστάδες, κλπ. Εἰς τὸ πολύθυρον μέγαρον ἀπεκαταστάθη μὲ ἐπιμελῆ ἀρμολόγησιν ὀλόκληρον τὸ ἀρχικὸν πλακόστρωτον, τὸ διαχώρισμα πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα, ὅπου ἡ κόγχη τοῦ θρόνου, αἱ πλάκες τῆς ὁποίας ἐπηνέχθησαν εἰς τὴν θέσιν των. Ἐπιμελὴς ἐργασία ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὴν κρύπτην τῶν τετραγώνων πεσσῶν, ὅπου πλὴν τῆς πλακωστρώσεως ἐστερεώθησαν αἱ δεξαμενίσκαι προσφορῶν καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ στεγανότης τοῦ χώρου δι' ἐπεκτάσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐβανς κατασκευασθείσης ὀροφῆς μετὰ τῶν σιμεντοδοκῶν της. Πρὸς ἐξασφαλίσιν τῶν πλήρως ἀποκατασταθέντων δωματιῶν ἐπεξετάθη ἡ στέγη διὰ στεγαστροῦ ἐξ ἑτερνίτου Ἡ μικρὰ κλίμαξ ἐπροστατεύθη ἐπίσης, ἀνακατασκευασθείσης καὶ τῆς θύρας πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπαύλεως ἀνενεώθησαν οἱ χρωματισμοί, οὐσιαστικῶς βελτιωθέντες μὲ μίμησιν τοῦ ξύλου ἀκριβέστερον ἀντὶ τοῦ ἀντικαισθητικοῦ κιτρίνου χρώματος. Τέλος ἐπεσκευάσθη ἡ διὰ κιγκλίδων πρόσβασις εἰς τὸν χώρον καὶ ἐπεξετάθη ἡ κλιμακωτὴ πρόσβασις μέχρι τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν ἔπαυλιν ὁδοῦ, κατασκευασθέντων ἀντερειατικῶν τοίχων πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων.

Εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Οἰκίαν ἐγένοντο ἐργασίαι πλήρους καθαρισμοῦ, στερεώσεως τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, συμπλήρωσις τοῦ δυτικοῦ ἰσχυροῦ τοίχου, ὥστε οὗτος νὰ δύναται νὰ συγκρατῆ ὡς ἀντερειατικὸς τὰ χώματα, ἐνῶ νέοι ἀντερειατικοὶ τοῖχοι ἐξησφάλισαν ἀπὸ τὴν πτωσιν τῶν χωμάτων τὸν χώρον ἐκ βορρᾶ καὶ νότου. Ἡ μακρὰ Δυτικὴ - Ἀνατολικὴ κλίμαξ ἀπεκαλύφθη ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἀπεκατεστάθη. Πολλὰ νέα στοιχεῖα ἤλθον εἰς φῶς, ὡς μακρὸς ἀγωγὸς ἀποχετεύσεως, ὅστις ἐκαθαρίσθη καὶ παρηκολουθήθη μέχρι τῆς ἐκ τῆς οἰκίας ἐξόδου του, ὁ βόρειος τοίχος τῆς μακρῆς κλίμακος, ἐπέκτασις τῆς οἰκίας πρὸς τὰ ΝΑ, ἀποκαλυφθείσης καὶ βασεως κίονος, τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπίπεδα τὰ διαμορφούμενα δι' ἀντερειατικῶν τοίχων κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πρᾶνὲς καὶ ὅπου ἤλθον εἰς φῶς λείψανα νεολιθικῶν οἰκημάτων μετ' ἀφθόνου κερραμεικῆς καὶ τινῶν λιθίνων πελέκεων. Γενικῶς διεσαφηνίσθησαν τὰ διάφορα διαμερίσματα καὶ νῦν καθίσταται δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις τῶν ἀτελῶν σχεδιαγραφημάτων τοῦ Ἐβανς. Εἰς τὰς βορειοδυτικῶς τοῦ Ἀνακτόρου καὶ παρὰ τὴν Βασιλικὴν ὁδὸν κειμένην Οἰκίαν τῶν Τοιχογραφιῶν ἤρχισε μόλις ἡ ἐργασία γενικοῦ καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως τῶν τοίχων.

Συστηματική εργασία αποκαταστάσεως ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὸν Νότιον Βασιλικὸν Τάφον. Ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχρωματώσεως τοῦ χώρου καὶ τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων τοῦ μνημείου, ἐγένοντο οἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι: Ἐστεγανοποιήθη τὸ στρώμα ὑπεράνω καὶ ὀπισθεν τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου, ὡς καὶ ὀλόκληρος ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ τάφου καὶ ἐλήφθη φροντίς διὰ τὴν ἀπιχέτευσιν τῶν ὑδάτων, ἵνα μὴ διεισδύῃ ἡ ὑγρασία ἐντὸς τοῦ θαλάμου καὶ τῆς κρύπτης τοῦ τάφου. Τῆς τελευταίας συνεπληρώθη ἡ ὀροφή μετὰ τῶν βασιταξουσῶν ταύτην ἰσχυρῶν δοκῶν, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶχε κατασκευάσει ἤδη ὁ Ἑβανς, ἵνα μὴ εἰσδύουν ἐκεῖθεν τὰ ὄμβρια ὕδατα. Συνεπληρώθη ἐπίσης ἡ στέγη τοῦ προθαλάμου καὶ ἡ ἐπικάλυψις τῶν πυργίσκων, συμπληρωθέντος τοῦ ἄνω τούτων ἐκ σχιστολίθου δαπέδου μὲ τὴν τοποθέτησιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν καὶ μὲ τὴν κατὰ μίμησιν συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Κατὰ τὴν εἴσοδον καὶ περὶ τὸν τάφον ἐστρώθη στρώμα χαλικίων, ἵνα μὴ καλύπτεται τὸ τμήμα τοῦτο ὑπὸ τῆς ἰλύος. Ὁ τάφος ἀπελευθερώθη κατὰ τὴν βορείαν καὶ νοτίαν πλευρὰν κατασκευασθείσης προσβάσεως ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς διερχομένης πλησίον ὀδικῆς ἀρτηρίας διὰ τῆς τομῆς τοῦ λόφου, ἐκατέρωθεν ἀντιστηρίξεως τῶν χωμάτων διὰ μεγάλων ἀντερειατικῶν τοίχων καὶ διὰ γεφυρώσεως τοῦ ρείθρου τῆς ὁδοῦ. Οἱ χρωματισμοὶ τοῦ τάφου ἀνενεώθησαν, βελτιωθέντες σημαντικῶς, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ χρῶμα τῶν δοκῶν, τὸ ὁποῖον νῦν ἀπομιμεῖται ἀκριβῶς τὸ ξύλον.

Περαιτέρω ἐγένετο καθολικὴ ἐργασία στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἑπαυλιὴν Κρίνων τοῦ λιμένος τῆς Κνωσοῦ Ἀμνισοῦ. Ἡ ὠραία αὕτη μινωικὴ ἔπαυλις εἶχεν ὑποστῆ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς τὸ παρελθόν, κυρίως ὑπὸ στρατιωτικῶν μονάδων, αἵτινες ἐστρατωνίσθησαν ἐκεῖ πλησίον, καὶ ἄλλων, αἵτινες διενήργησαν γυμνάσια ἀποβάσεων. Ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς πολὺ δύσκολος, ἂν μὴ ἀδύνατος. Μετὰ τὴν ἐργασίαν ὁ χώρος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν διὰ τῆς ἐπανατοποθετήσεως τῶν ἀναμοχλευθέντων ἀρχιτεκνονικῶν στοιχείων, διὰ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχρωματώσεως, τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων. Ἀπεκαλύφθησαν μάλιστα κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ νέα στοιχεῖα, ὡς δίδυμος θύρα ἐνοῦσα τὰ δύο ΒΔ δωμάτια, θύραν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου δωματίου πρὸς τὸν διάδρομον, ἐπέκτασις τοῦ ἐκ σχιστολίθων πλακοστρώτου πρὸς βορρᾶν, ἀρχὴ πλακοστρώτου δωματίου πρὸς ἀνατολάς, διεσαφήθη δὲ πλήρως τὸ σχῆμα τοῦ πολυθύρου μεγάρου, μὲ σειρὰν θυρῶν μόνον πρὸς βορρᾶν καὶ τοῖχον κλείοντα πρὸς ἀνατολάς, ὡς καὶ ἡ φύσις τοῦ βαθύτερον κειμένου δωματίου κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν καὶ παρὰ τὸ πολύθυρον, ἀποδειχθέντος ὡς λουτροῦ. Τὰ κύκλω χῶματα, μάλιστα κατὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν πλευρὰν, συνεκρατήθησαν δι' ἀντερειατικῶν τοίχων, ἐπεσκευάσθη δὲ ριζικῶς ἡ περίφραξις τοῦ χώρου.

Ἀναστηλωτικὰς ἐργασίας μικρᾶς κλίμακος ἐξετέλεσεν ἡ Ἰταλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ τεχνικοῦ Τότι εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Ἐκεῖ ἐστερεώθησαν αἱ νεωστὶ τοποθετηθεῖσαι γυψολιθικαὶ πλάκες τοῦ πολυθύρου μεγάρου, αἵτινες εἶχον ἀρχίσει νὰ καταστρέφονται ἐκ τῆς ὑγρασίας, ἐπεχώσθησαν κατὰ τὴν κεντρικὴν αὐλὴν τελευταίως ἀποκαλυφθέντα ἐντὸς τῆς στοᾶς παλαιότερα στρώματα καὶ ἀφέθησαν νὰ φαίνονται αἱ θεμελιώσεις καὶ αἱ βάσεις τῶν κιόνων τῆς στοᾶς, ἐτοποθετήθη στέγαστρον ἐκ διαφανοῦς πλαστικῆς ὕλης (ΕΝΤΙΛΟΥΞ) διὰ τὴν προστασίαν δωματίων μετὰ πίθων καὶ κονιαμάτων εἰς τὸ βα-

θύτερον πρῶμα τοῦ παλαιοτέρου Ἀνακτόρου Εἰς τὴν Ἐπαυλιν τῆς Ἀγ. Τριάδος ἐγένοντο ἀπαραίτητοι ἐργασίαι στερεώσεως τοίχων καὶ δαπέδων, καὶ καθολικὸς καθαρισμὸς τοῦ χώρου ἐπίσης ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς. Εἰς τὴν Μινωικὴν Ἀγροικίαν Μητροπόλεως Γόρτυνος, περατωθείσης τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐξαγορασθέντος τοῦ χώρου, ἐγένετο περίφραξις

Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου ἤρχισε μακρὰ καὶ ἐπιπονος ἐργασία, τῇ συμμετοχῇ καὶ τεχνιτῶν τοῦ Μουσείου, τῆς ἀποκαταστάσεως μακρᾶς σειρᾶς μινωικῶν πίθων, προερχομένων ἐκ τῆς νεωστὶ ἀποκαλυφθείσης μινωικῆς ἀγροικίας εἰς θέσιν Καννιά Μητροπόλεως Γόρτυνος ἢ σειρὰ αὕτη περιλαμβάνει ἄνω τῶν πενήτηκοντα πίθων ΥΜΙ χρονων. Οὗτοι ἀποκαθιστάμενοι θὰ ἐπινατοποιήθηθοῦν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ μιν κτηρίου, τὸ ὁποῖον θὰ προστατευθῇ διὰ στεγαστροῦ ἐκ πλαστικῆς ἡμιδιαφανοῦς ὕλης.

Τῆς προστασίας τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Νήσου ἐμελήθη ἡ Δ' Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς κ. Καλοκύρη, ἐπικουρουμένη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Κρήτης καὶ τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν. Ἐν τῇ προόψει τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐνετικῶν τειχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ τῆς τουριστικῆς τούτων ἀξιοποιήσεως ἐγένετο λεπτομερῆς ἀπογραφή τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐγκατεστημένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐθαιρέτως, ἰδιωτῶν. Δὲν κατωρθώθη ὁμως εἰσέτι νὰ ἀπαλλαγοῦν αἱ πύλαι ἀπὸ τοῦ ἐνὶ τῶν ἐγκατεστημένους ἐπιτηδευματίας καὶ βιοτέχνας. Δύο τουρναϊκῆ ὄραϊα κρηνησι, λόγῳ τῆς κατασκευῆς νέων οἰκιῶν εἰς ἃ σημεῖα εὐρίσκοντο, μετεφέρθησαν καὶ ἀνοικοδομήθησαν συμπληρωθεῖσαι ἢ μία κατὰ τὸν ἔναντι τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου προμαχῶνα Ἀλκαζᾶρ καὶ ἡ ἄλλη παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς πύλης τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Σημαντικὸν γεγονὸς εἶναι ἡ ἐντὸς τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἀνοικοδόμησις τῆς ἐκ τοῦ Μεγάρου Ἰττάρ μεταφερθέντος ἐνετικοῦ διακοσμήτου θυρώματος, τὸ ὁποῖον ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν, συμπληρωθέντων τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ θυρώματος ἡ πρόσοψις τοῦ ὡς ἄνω μεγάρου ἀπεκατεστάθη διὰ νέου ἀναλόγου θυρώματος βάσει σχεδίου τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη.

Εἰς τὸ Φρούριον Λιμένος Ἡρακλείου (Κοῦλες) ὁ ἐνετικὸς πυργίσκος, ὁ ἀπὸ ἐτῶν χρησιμοποιηθεὶς μὲ ἰσχυρὰν μετασκευὴν εἰς φάρον, ἀπηλλάγη τῶν προσκτισμάτων καὶ ἐνισχύσεων δι' ἐμφανῶν δοκῶν σιδηροπαγοῦς κονιάματος. Προπαρασκευάζεται ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ναυτοπροσκόπων διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημείου.

Ὁ μεσαιωνικὸς ναὸς τῆς Πανηγίας τῶν Σταυροφόρων παρεχωρήθη ὑπὸ ὄρους εἰς τὴν Ἰ. Μητρόπολιν Κρήτης, ἵνα ἀποκαθιστάμενος καὶ ἀνοικοδομούμενος χρησιμοποιηθῇ ὡς ναὸς τῆς Θεομήτορος. Ἡ σύνταξις τῶν σχεδίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἰ. Τζομπανάκη.

Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ δουκινοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἐπρωχώρησεν εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῶν ἔργων τῇ ἐποπτεία τοῦ Ἐφόρου καὶ ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ μηχανικοῦ Ν. Τσαχάκη, βάσει τῶν σχεδίων τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη. Διηνοίχθησαν τὰ νότια γοιθικῆς μορφῆς παράθυρα, κατεσκευάσθησαν δὲ ἀντιστοιχῶς τὰ παράθυρα τοῦ βορείου τοίχου καὶ ἀναπροσηρμόσθησαν βάσει τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων τὰ παράθυρα τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ τοίχου· εἰς ταῦτα ἐτοποθετήθησαν ἤδη ὑαλοστάσια. Ἐγένετο ἡ ἐνίσχυσις τῶν τοίχων διὰ διαζώματος (σενάζ) ἐκ σιδηροπαγοῦς σιμεντο-

κονίας. Ἀντεκατεσιτάθησαν οἱ ἐνισχυτικοὶ μεταξὺ τόξων καὶ τοίχων δοκοὶ διὰ ἄλλων ἐκ σιδηρῶν τεταμένων ἐλασμάτων. Ἡ βορεία πύλη μετετέθη κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ παραθύρου καὶ διηνοίχθη ἡ μεγάλη τοξωτὴ νοτία πύλη. Ἡ κόγχη τοῦ ἄμβωνος μὲ τὴν διπλὴν κλίμακα ἐπεσκευάσθη καὶ ἀπεκατεσιτάθη. Ἐπλακοστρώθη τὸ Ἱερὸν καὶ κατεσκευάσθη εἰς τὴν θέσιν τῆς Τραπέζης τοῦ Θυσιαστηρίου ἰσομέγεθες πλακόστρωτον βῆμα μετὰ ἐσωτερικοῦ θαλάμου, προσιτὸν διὰ πλατείας προσθίας κλίμακος. Ἐγένετο προπαρσσκευὴ τῆς ὑποδοχῆς διὰ τὴν πλακόστρωσιν τοῦ κυρίως σηκοῦ. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ἐξεχόντων προσώπων, ἐπὶ τῶν πλακῶν τῶν ὁποίων εἰς μὲν τοὺς δύο ὑπῆρχον οἰκόσημα, εἰς δὲ τὸν τρίτον μορφὴ κατακειμένη.

Εἰς τὰ Χανιά ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Λοσιθιωτάκη, κατέχοντος εἰδικὴν ἐμπειρίαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μεσαιωνικῶν μνημείων, ἐγένετο ἐργασία ἐκτάσεως διὰ τὴν ὀριστικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀ γ. Φ ρ α γ κ ῖ σ κ ο υ. ὅπου θὰ στεγασθῆ καὶ τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παλαιῶν κονιαμάτων ἀπεδείχθη ὅτι ἡ καμαρωτὴ στέγη τοῦ ναοῦ ἔπαθεν ἰσχυρὰς ρωγμὰς λόγῳ καθιζήσεως τοῦ βορείου τοίχου. Ἐκ τούτου ἐχρηιάσθησαν εἰδικὰ ἐνισχυτικὰ ἔργα (ἀντηρίδες, διαζώματα ἐκ σιδηροπαγοῦς κονιάματος, ὑποστηρίξεις τῶν τόξων, ἐμφράξεις τῶν ρωγμῶν κλπ.). Ἡνοίχθησαν τὰ παλαιὰ παράθυρα τοῦ Ναοῦ καὶ κατηργήθησαν τινὰ νεωτερικὰ ἀνοίγματα. Κατεσκευάσθησαν ἐκ νέου τὰ κονιάματα καὶ ὁ ἐσωτερικὸς χῶρος τοῦ ναοῦ μὲ τὰ πλευρικά του παρεκκλήσια ἀνεδείχθη καὶ ἐγένετο κατάλληλος ἵνα δεχθῆ τὸ Μουσεῖον. Ἐξησφαλίσθη κατὰ τὸ δυνατόν φωτισμός, οὗτος ὅμως θὰ ἐνισχυθῆ διὰ τεχνητοῦ. Τὰ ἔργα θὰ συνεχισθοῦν, ἐξασφαλισθεισῶν νέων πιστώσεων.

Εἰς τὰ Τουριστικὰ ἔργα ἐπετελέσθη ἰκανὴ πρόοδος. Ἐξησφαλίσθη ἡ λειτουργία Γραφείου Τουρισμοῦ ἐν Ἡρακλείῳ. Ἐλειτούργησε Σχολὴ Ξεναγῶν καὶ ἐδόθησαν ἄδειαι τοπικῶν ξεναγῶν εἰς τριάκοντα περίπου ἐκ τῶν φοιτησάντων εἰς αὐτήν. Ἐλήφθη ἀπόφασις διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τοῦ περιβάλλοντος τῶν Ἐνετικῶν Τειχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου. Ἐπηυξήθησαν αἱ προσδιοριστικαὶ πινακίδες τῶν ἀρχαιολ. χώρων, μάλιστα τῆς Κνωσοῦ. Εἰς τὴν Κνωσὸν εὐπρεπίσθη ἡ εἴσοδος πρὸς τὸ Ἀνάκτορον ἀντικατασταθέντων τῶν συρμάτων διὰ δικτυωτῆς ἐν πλαίσις περιφράξεως καὶ κατεδραφισθέντων τῶν παραμορφούντων τὴν πλατείαν τῆς εἰσόδου τοιχιῶν. Εἰς τὴν Φαιστὸν τὸ Περιπτερον ἐλειτούργησε κανονικῶς, γενομένη δὲ ἀνόρυξις φρέατος κατὰ τὴν κλιτὴν ἐπέτυχε τὴν ἀνεύρεσιν ὕδατος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξασφαλίση δι' αὐτὸ ἀφθονον ὕδωρ.

Διὰ σημαντικὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῶν εἰς τὴν νῆσον ἀννσκαπτουσῶν Ξένων Σχολῶν. Ὁ Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Ν. Πλάτων λόγῳ τῆς ἐπὶ δίμηνον ἀπουσίας του εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ διεθνῆ ἀρχαιολογικὰ Συνέδρια τοῦ Ἀμβούργου καὶ τῆς Ρώμης - Νεαπόλεως καὶ εἰς τὸ Colloquium διὰ τὰ κρητομυκηναϊκὰ κείμενα τῆς Παρίας δὲν ἐσυνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς του εἰς τὸν Χόνδρον τῆς Βιάννου καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σητείας. Ἐξετέλεσεν ὅμως τὰς ἀκολούθους ἄλλας ἀνασκαφὰς :

Ἀνασκαφὴ Ἀσκληπιείου Λισσοῦ. Μετὰ τὴν περισυλλογὴν ἀφθόνων ἀρχαιοτήτων, αἵτινες ἤλθον εἰς φῶς εἰς τὸ τυχαίως ἀποκαλυφθὲν Ἀσκληπιεῖον τῆς Λισσοῦ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀἰ Κυρκοῦ Σελίνου (Κρητ. Χρονικά ΙΑ' 1957, σ. 336 - 337), ἐγένετο ἐξερεύνησις τοῦ χώρου, ἐνθα ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Οὗτος εὐρίσκεται ἐπὶ τινος τῶν κατωτέρων ἰσοπέδων τοῦ μυχοῦ

τῆς μικρᾶς κοιλάδος, ὄχι μακρὰν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Κυριακοῦ. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ μετὰ τὴν μετακίνησιν μεγάλων ὀγκολίθων καὶ βράχων ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος ὁ κύριος σηκὸς τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος διασώζεται εἰς μέγα ὕψος. Εἶναι ὠκοδομημένος μὲ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους, τὸ κάτω τμήμα κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα, τὸ ἄνω κατὰ τὸ ψευδοῖσοδομικόν. Οἱ ἄνω δόμοι ἀπέκλινον τῆς κατακορύφου ἢ καὶ κατέπεσον καὶ ἐχρειάσθη μεγάλη ἐργασία ἵνα ἐπανέλθουν εἰς τὴν θέσιν των. Πρὸς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ ἀνευρέθη τὸ πόδειον τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων ἐντὸς τοῦ σαφῶς διαχωριζομένου χώρου τοῦ κυρίως ἱεροῦ. Ἦτο μαρμαρίνον μὲ ἀναθυρήσεις καὶ παρ' αὐτὸ ἀνευρέθη δεξαμενὴ μὲ ἀποχέτευσιν τοῦ ὕδατος. Ἴσως τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ ἔφθανεν ἕως ἐκεῖ. Δεξιὰ ἦτο μικρὸν γωνιακὸν βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν τέσσαρες μικραὶ κεφαλαὶ κορασίδων. Ὀλόκληρος ὁ χώρος τοῦ ἱεροῦ ἀνευρέθη πλήρης ἐκ τῶν ἀναθημάτων καὶ ἐκ τῶν βάθρων των. Τούτων περιουσιολογία μέγας ἀριθμὸς. Πιστεύεται ὅτι θὰ ἀνασυγκροτηθοῦν τελικῶς ἄνω τῶν τεσσαράκοντα μαρμαρίνων ἀγαλμάτων καὶ ἀγαλματιδίων, τὸ πλεῖστον μικρῶν παίδων ἢ ἐφήβων. Πολλαὶ κορασίδες φέρουν μὲ χάριν τὴν ἐσθῆτα καὶ κρατοῦν μικρὰς περιστεράς. Εἰς ἔφηβος ἔχει λαγῶν ἀναρριχώμενον εἰς τὸν βραχίονα. Εἰς παῖς κάθηται ὀκλάζων, πιέζει δὲ διὰ τῆς χειρὸς ἀστράγαλον. Ἄλλως πολλοὶ φυσικοὶ ἀστράγαλοι ἀνευρέθησαν ἀνατεθειμένοι εἰς τὸν αὐτὸν χώρον. Ἀνευρέθησαν καὶ τινες προτομαὶ ὠρίμων ἀνδρῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων (δύο τούτων πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ). Μία εὐμεγέθης κλασσικῆς μορφῆς κεφαλὴ γυναικὸς φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα τῆς Ὑγιείας ἀνευρέθη ἐπίσης εὐμεγέθης κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ, πιθανῶς τοῦ πέρυσι περισυλλεγέντος ἀγάλματος καὶ ἄλλαι μικρότεραι. Τῶν βάθρων τὰ πλεῖστα εἶναι ἐνεπίγραφα, μὲ ἀφιερωματικὰς ἐπιγραφὰς εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν Ὑγείαν. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τῆς ἐξ ὑπερύθρου μαρμάρου ἐνεπιγράφου τραπέζης τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ οἱ εἰς μορφὴν λεοντοκεφαλῶν καὶ λεοντοπόδων πόδες. Χρυσοῦν ἔλασμα μὲ δυσδιόριστον παράστισιν, χρυσοῦν ἔλασμα ἐνεπίγραφον, μικρὸς χρυσοῦς ὄφισ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΚΛΑΣ ἦσαν μετὰ τῶν ἀναθημάτων. Τὸ κύριον μέρος τοῦ σηκοῦ καλύπτεται ὑπὸ ὠραίου μωσαϊκοῦ μὲ διακοσμητικὰ πλαίσια μὲ ἐναλλάσσοντα σχέδια, περὶ τὰ ὁποῖα ἐλίσσειται μαιανδροειδὲς κόσμημα. Τέσσερα τῶν κυρίων πλαισίων συμμετρικῶς περὶ τὸ ἀτυχῶς καταστραφέν κέντρον διακοσμοῦνται μὲ τέσσερα ζῶα (πολύχρωμον πτηνόν, νῆσσαν, πάρδαλιν καὶ ἄλλο δυσδιόριστον ζῶον). Δὲν ἀποκλείεται ἢ καταστραφεῖσα κεντρικὴ μορφή νὰ ἦτο τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐκατέρωθεν τοῦ σηκοῦ ὑπάρχουν χαμηλὰ θρανία εἰς τὸ ἕτερον τῶν ὁποίων ἀπέκειντο τινα ἀναθηματικὰ ἀγάλματα. Ἡ πρὸς τὸν σηκὸν θύρα τοῦ ναοῦ εὐρίσκειται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον καὶ κατέρχεται τις ἐξ αὐτῆς διὰ δύο βιβιδίων. Εἰς τὸν διαχωριστικὸν πρὸς τὸν πρόδομον τοῖχον ἀνευρέθησαν ἐντοιχισμέναι προξενικαὶ ἐπιγραφαί, ἀναφέρουσαι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τῶν Λισσίων. Σύμβολα χριστιανικὰ χαρακτὰ ἐπὶ τῶν κατακρημνισθέντων τοίχων τοῦ ναοῦ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἠθέλησαν νὰ ἐξαγνίσουν τὸν χώρον, τὸν ὁποῖον ἴσως προηγουμένως ἐρήμωσαν.

Τὸ γείσωμα τοῦ ναοῦ (τρίγλυφα καὶ μετόπαι) καὶ τμήματα πιθανῶς ἐκ τοῦ μικροῦ ἀετώματος διακοσμούμενα ὑπὸ ἀσπίδων εὐρέθησαν διεσκορπισμένα σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Ναοῦ. Διὰ τὴν συναρμολόγησιν τῶν τεμαχίων τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου καὶ τῶν ἀγαλμάτων θὰ χρειασθῆ μακρὰ ἐργασία. Ἡ ἀνασκαφὴ θὰ ἐπεκταθῆ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προδόμου τοῦ

ναοῦ, τῆς ἱερᾶς κρήνης, τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθη ἡ θέσις, διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ περαιτέρω παρακολούθησιν τοῦ περιβόλου καὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ἐβράτου, ὅπου ἐλπίζεται νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐπιγραφαὶ τῶν γενομένων ἱσμάτων. Πάντα τὰ εὐρήματα, πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων.

Ἀνασκαφὴ Ξερῆς Καρᾶς Ἀρχανῶν. Ἐπὶ λόφου ΝΔ τῆς κωμοπόλεως τῶν Ἀρχανῶν, δεσπόζοντος τῆς ὑποκειμένης κοιλάδος, διὰ τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ μινωικὴ ὁδὸς πρὸς τὴν μινωικὴν ἀγροικίαν τοῦ Βαθυπέτρου ἀνεκαλύφθησαν λείψανα ἐκτεταμένου μινωικοῦ κτηρίου, ἐν μέρει ὠκοδομημένου μὲ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους. Ἀτυχῶς ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια ἐπέφερε μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἐπιφανειακῶς εὐρισκόμενον ἔπαθε καὶ πολὺ παλαιότερας καταστροφάς, ἀφοῦ βυζαντινὰ ὄστρακα ἀνευρέθησαν μέχρι τῶν δαπέδων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε ὠραῖον μικρὸν δωμάτιον μὲ φωταγωγὸν πρὸς δυσμᾶς, ἔχοντα δύο κίονας, καὶ ὠραῖον δάπεδον ἐκ σχιστολίθων ἔφερε θρανία κατὰ τὸν βόρειον ἴσως καὶ τὸν νότιον τοῖχον καὶ εἶχε σύστημα ἀποχετεύσεως μὲ μικρὰν δεξαμενὴν συγκεντρώσεως τοῦ ὕδατος τῆς ὀροφῆς ἐντοιχισμένης εἰς τὸν ἀνατολ. τοῖχον. Οἱ ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων τοῖχοι εὐρίσκοντο δυτικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ μικροῦ δωματίου, ἀλλὰ διαταράχθησαν ἰσχυρῶς. Εἰς τῶν λίθων ἔφερε χαρακτὸν τὸ σημεῖον τοῦ διπλοῦ πελέκεως. Κατὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ φωταγωγοῦ ἀνευρέθη κρύπτη μὲ μικρὸν στρογγύλον πίθον εἰς τὴν θέσιν του.

Τὰ ἄλλα δωμάτια τοῦ κτηρίου εἶχον κοινούς τοίχους, τῶν ὁποίων ἡ παρακολούθησις, ὡς εἶναι σήμερον ἡμικατεστραμμένοι, εἶναι πολὺ δύσκολος. Ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἀδύνατον νὰ σχηματίσῃ τις εἰκόνα τοῦ σχεδίου ὀλοκλήρου τοῦ κτηρίου. Διὰ τοῦτο ἐπεκαλύφθη, πλὴν τοῦ πλακοστρώτου δωματίου μὲ τὸν φωταγωγόν. Ἡ ἐποχὴ, ἐκ τῶν περισυλλεγέντων ὀστράκων καὶ σποραδικῶν ἀντικειμένων, καθορίζεται εἰς τὴν ΥΜΙ α περίοδον.

Ἀνασκαφὴ ΥΜΙΙΙ τάφου Μονῆς Μαλεβιζίου. Ἐπὶ ὑψώματος κειμένου ΝΔ τῆς Μονῆς ἀνευρέθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν θαλαμωτὸς λαξευτὸς τάφος μὲ κιβωτιοσχῆμους λάρνακας. Ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε τὸν τάφον, ὅστις ἔχει θάλαμον τετραγωνικόν, ὄχι πολὺ κανονικόν, μὲ δρόμον κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς. Τρεῖς σαρκοφάγοι εὐρίσκοντο σχεδὸν παραλλήλως ἀλλήλων καὶ λείψανα τετάρτης ἀνευρέθησαν παραμερισμένα. Διακοσμοῦνται ἀπὸ σχηματικὰ θέματα ἐν μέρει φυτικῆς προελεύσεως διατεταγμένα ὡς πλέγματα ἐκ φολίδων. Αἱ δύο τῶν σαρκοφάγων σώζουσι τὸ κάλυμμα των (ἐν ἀετωματῶδες καὶ τὸ ἄλλο σαμαρωτόν, τὸ δεύτερον μὲ ἀμφίπλευρον διακόσμησιν σχηματικῶν ὀκταπόδων). Αἱ σαρκοφάγοι αὗται ἀπεκατεστάθησαν. Ὀλίγα ἀγγεῖα (περίπου δέκα) συνώδευον τὰς ταφάς, τὰ περισσότερα τοποθετημένα παρὰ τὴν σαρκοφάγον μὲ τοὺς ὀκτάποδας. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων εἶναι δύο κομψαὶ τὸ σχῆμα πρόχοι καὶ μία χαλκῆ φιάλη. Εὐρέθησαν ὡσαύτως χαλκοῦν γλωσσοειδὲς μαχαίριον καὶ σφραγιδόλιθος στεατίτου.

Ἀνασκαφὴ ἀρχαῖοῦ ἐλληνικοῦ τάφου Κάτω Βάθειας Πεδιάδος. Ὅχι μακρὰν τοῦ χωρίου Κάτω Βάθεια κατὰ τὴν διὰ μηχανικῶν μέσων καλλιέργειαν ἀνεκαλύφθη πίθος, ὅστις ἐθρυμματίσθη. Διὰ τοῦ Ἐφόρου ἐγένετο ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου, ἥτις ἀπεκάλυψε σχεδὸν πάντα τὰ τεμάχια τοῦ πίθου, ὅστις ἀπεδείχθη ταφικός. Διακοσμεῖται εἰς τὸν λαιμὸν ὑπὸ τριῶν σφιγγῶν — διεσώθησαν αἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν — μὲ ὠραίας διακοσμῆτους κεφαλὰς κατ' ἐνώπιον μὲ ὀροφωτὴν δαιδαλικὴν κόμωσιν. Συνωδεύετο ὑπὸ κρατη-

ροειδοῦς σκεύους ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ καὶ ὑπὸ πρόχου. Ἡ ταφή ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλείου. Κατὰ τὴν ἀποχέτευσιν κατισκευαζομένης οἰκοδομῆς ἤλθεν εἰς φῶς τάφος λαξευτὸς γεωμετρικῶν χρόνων. Μετὰ τὴν περιουλλογὴν τῶν πρώτων εὐρημάτων ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ, ὁ τάφος ἀνεσκάφη κανονικῶς ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου. Ὁ θάλαμος ἦτο μᾶλλον ἀκανόνιστος καὶ ἀνευρέθη πλήρης ἀγγείων, τεφροδόχων καλπῶν, πρόχων, κυάθων, ἀρυβάλλων κλπ. Ἐξήχθησαν πλέον τῶν τεσσαράκοντα ἀγγείων, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ἀνήκουν εἰς τοὺς κυρίως γεωμετρικοὺς χρόνους. Πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου γεωμετρικοῦ τάφου ὅστις ἤλθεν εἰς φῶς ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείου.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ θολωτοῦ τάφου Ροτασίου. Εἰς ἀγρὸν ὄχι μακρὰν τοῦ χωρίου Ροτάσι καὶ βορείως τούτου ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν τάφος θολωτός, τοῦ ὁποίου εὐτυχῶς μόνον αἰκλείουσαι τὴν κορυφὴν πλάκες ἀπεσπάρθησαν. Ἀπεδείχθη οὗτος τελείως ἀδιατάρακτος μὲ τὸ φράγμα τῆς θύρας καὶ πάντα τὰ ἀγγεῖα τοῦ θαλάμου εἰς τὴν θέσιν των. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἐλάχιστον χῶμα διεισέδυσεν, οὕτως ὥστε κατέστη δυνατόν νὰ φωτογραφηθῇ τὸ περιεχόμενον του ὡς εὐρέθη. Ἦτο ὑπερπλήρης ἀγγείων καὶ περὶ τὸ κέντρον μία σαρκοφάγος εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὰ συνοδύοντα αὐτὴν ἀγγεῖα. Ὁ τάφος διεσώζετο ἀρτίως καὶ ἦτο ὠκοδομημένος μὲ πολὺ παχέα τοιχώματα ἐκ μᾶλλον πλακωτῶν λίθων. Κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφὴν ἐγυμνώθη ὁλόκληρος ἡ κορυφὴ τοῦ θόλου, ἐπιπεδουμένη εἰς κύκλον διαμέτρου περίπου 2.50 μ. Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος τοῦ θαλάμου εἶναι 1.70 μ. Ἡ ἐκκένωσις τοῦ τάφου ἐγένετο διὰ τοῦ δρόμου, ὅστις δὲν ἦτο κλιστός, διαλυθέντος τοῦ φράγματος. Ἐξήχθησαν ἄνω τῶν 250 ἀγγείων, τῶν ὁποίων πολλὰ εἶναι μεγάλα (κάλπαι περιέχουσαι τὴν τέφραν τῶν νεκρῶν καὶ μικρὰ ἀγγεῖα ἢ μεγάλοι ἀμφορεῖς ἢ πρόχοι). Πάντα εἶναι ἀρίστης διατηρήσεως καὶ τὰ περισσότερα διακεκοσμημένα. Ὑπολογίζεται ὅτι αἱ ἐν τῷ τάφῳ ταφαὶ ἦσαν ἄνω τῶν τεσσαράκοντα. Ἐκ τῶν σχημάτων καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ἀγγείων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ θολωτός τάφος ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνατολιζούσης γεωμετρικῆς. Τὸ σχῆμα τῆς σαρκοφάγου, ἣτις ἐκαλύπτετο ὑπὸ πλακῶν, εἶναι ἐλλειψοειδές· δὲν φέρει διακόσμησιν. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων εἶναι ποικιλώτατα, ὅπως αἱ διακοσμήσεις των· ἰδιαιτέρως κομποὶ εἶναι τινες τῶν ἀρυβαλλίσκων. Πλὴν τῶν ἀγγείων ἀνευρέθησαν πολλὰ σιδηρᾶ ὄπλα, περόναι, πόρπαι, καρφίδες ἀργυραὶ καὶ μία χρυσῆ, χρυσοὶ δακτύλιοι ἐκ ταινιῶν καὶ χρυσᾶ τινα κοσμηματικὰ ἐλάσματα. Δυσσερμήνευτον εἶναι σύνολον συνεζευγμένων διὰ συνηλώσεως λεπτῶν ταινιῶν ἐκ χαλκοῦ, ἀποτελουσῶν σκεῦος ἀγνώστου χρήσεως.

Ὁ τάφος Ροτασίου εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων γεωμετρικῶν τάφων ἐν Κρήτῃ, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τόσον μεγάλον ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων (ὡς οἱ δύο μεγάλοι θολωτοὶ τάφοι τῶν Ἀρχάδων καὶ ὁ τάφος Ρ τῆς Φορτέτσας). Ὑπάρχει ἐλπίς ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων τάφων ἐκεῖ πλησίον, ἀφοῦ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀνευρέθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἄλλος θολωτός τάφος μὲ πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα.

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἀνασκαφαί :

Ἀνασκαφὴ Ἀπτέρας. Ἀνταποκρινομένη ἢ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία εἰς τὴν ἔφεσιν τῆς πόλεως Χανίων ὅπως ἀρχίσουν ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀπτέρας, ἀπεφάσισε τὴν κατ' ἀρχὰς ἐνέργειαν δοκιμαστικῆς ἀνασκα-

φῆς πρὸς διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεως κτηρίων ἑλληνικῶν χρόνων. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἦτο ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις ἐπιγραφῶν εἰς τὸν χώρον ἐνθα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ τοῖχος μὲ πολλὰς ἐπιγραφάς, τὰς πλείστας προξενικάς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε μικρὸν ναὸν ἐν παραστάσι, διασώζοντα ἔτι τὰς βάσεις τῶν δύο κιόνων τῆς προσόψεως. Ὁ ναὸς εὐρίσκεται παρὰ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος. Ἀτυχῶς ἀνευρέθη ἰσχυρῶς κατεστραμμένος. Ὁ δυτικὸς τοῖχος ἦτο διαλελυμένος, τῶν ἄλλων τοίχων ἐσώζετο μόνον ὁ κατώτερος δόμος ἐκ πελεκητῶν λίθων. Αἱ βάσεις ἀνευρέθησαν ἐνσωματωμέναι ἐντὸς στυλοβάτου, ἡ μία δὲ τούτων ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ΘΕΥΚΡΙΤΟΣ...ΩΣΙΟΣ τῶν ἀρχῶν τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ὁ ναὸς χρονολογεῖται μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Τὸ μεταξὺ τῶν βάσεων κατώφλιον φέρει κοιλώματα διὰ τὰς στρόφιγγας θύρας. Πρὸ τῶν βάσεων τῶν κιόνων ἀνευρέθησαν δύο βάθρα ἀγαλμάτων. Λεῖψανα πιθανῶς τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων τοῦ ναοῦ ἐκ μαρμάρου, θραυσθέντων ἐπὶ τόπου, περισυνελέγησαν. Τὰ ἐξ ἀβεστολίθου ἀγάλματα ταύρων, τὰ κείμενα εἰς τὴν ὑποκειμένην χαράδραν Σιδηροπόρτι, φαίνεται ὅτι εἶναι ἄσχετα μὲ τὸν ναὸν — ἄτοπος ὅθεν ἡ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων δοθεῖσα ὀνομασία τοῦ ναοῦ Stiertempel. Φαίνεται ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ἢ κρήνη τις ἐκ τῶν πολυαρίθμων θραυσμάτων ἐκ κέρνων μὲ κοτυλίσκους. Ἐξω τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν τεμάχια τοῦ γείσου του. Τὰ περισυλλεγένητα ἀγγεῖα εἶναι ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ χώρου τοῦ Τοίχου τῶν Ἐπιγραφῶν, νοτίως τῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀπεκάλυψε κατὰ τὴν ἀτραπὸν δάπεδον ἴσως χριστιανικοῦ ναοῦ (τοῦ Ζ' ἢ Η' μ. Χ. αἰ) καὶ ὑπὸ τοῦτο τάφους χριστιανικούς, εἰς οὓς ἐχρησιμοποιήθησαν τεμάχια τῶν τέμπλων τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ, ὧν τινὰ φέρουν ἐγγεγλυμμένους σταυρούς. Τοῦ Τοίχου δὲν ἀνευρέθησαν λεῖψανα αἱ συγκεντρωθεῖσαι πληροφορίες ὅμως βεβαιοῦν ὅτι ἦτο ὠκοδομημένος ἐπιμελῶς διὰ πελεκητῶν λίθων, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἐνεπίγραφοι (ἄρα ὄχι ὡς ὑπετέθη εἰς δευτέραν χρῆσιν).

Νοτίως τοῦ ἀψιδωτοῦ μετὰ κόγχης κτηρίου ἀνεκαλύφθη θύρωμα ἐκ παραστάδων καὶ ὑπερθύρου μετὰ σταγόνων καὶ ἀστραγάλου ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Διεπιστώθη ἡ ὑπερξίς μεσαιωνικῶν οἰκιῶν ἐκεῖ καὶ βορείως τῶν μεγάλων δεξαμενῶν. Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο περὶ τὸν μικρὸν «δωρικὸν ναόν».

Μικρᾶς κλίμακος ἐξερεύνησις ἐγένετο κατὰ τὴν δυτικῶς τοῦ τεῖχους νεκρόπολιν τῆς πόλεως. Ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ὀρθογώνιοι τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. ἐντὸς τῶν ὁποίων περισυνελέγησαν ἀγγεῖα τινὰ πήλινα, ἐν ὑέλινον μετὰ πολυχρῶμων φλεβώσεων, πέντε ἀργυραῖ περόναι μὲ δισκοειδεῖς κεφαλὰς, κάτοπτρον καὶ χρυσῆ δανάκη· ἐπίσης παλαιότερα ταφὴ ἐντὸς πίθου μὲ ἀναγλύφους ζώωνος. Πάντα τὰ εὐρήματα μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων.

Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ Καλυβίων Μεσαρᾶς. Κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν ὄχι μακρὰν τοῦ χώρου ἐνθα ἀνεκαλύφθη ἡ νεκρόπολις τῆς Φαιστοῦ ἤλθον εἰς φῶς πελεκητοὶ λίθοι καὶ ὑπετέθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ πρόκειται περὶ θολωτῶν μινωικῶν τάφων. Ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ στρώμα ἦτο ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἀνεκαλύφθη παιδικὴ ταφὴ ἐντὸς θήκης καὶ φαίνεται ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἐξετείνετο τὸ νεκροταφεῖον τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων τῆς πόλεως Φαιστοῦ. Λίθινά τινὰ σκεύη περαιτέρω ἀνήκον φαίνεται εἰς ἀκραίαν τινὰ οἰκίαν τῆς πόλεως. Δὲν ἄ-

ποκλείεται πάντως ἡ ὑπαρξίς εἰς βαθύτερα στρώματα μινωικῶν λειψάνων.

Ἀνασκαφὴ πρωτομινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβήνος. Πολὺ σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ ἢ διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου εἰς τυχαίως ἀποκαλυφθέντα θολωτὸν τάφον. Ἦδη ὁ τάφος εἶχεν ὑποστῆ σημαντικὴν καταστροφὴν, ἀφαιρεθέντος μεγάλου μέρους τοῦ οἰκοδομικοῦ ὑλικοῦ του διὰ τὴν οἰκοδόμησιν βαθυτάτου φρέατος· ἐπίσης ἐσυλήθη πρὸ ἐτῶν μέρος τοῦ θόλου. Ἡ διάμετρος τοῦ τάφου ποικίλλει ἀπὸ 5 μέχρι 5,23 μ. Σημαντικὸς ἦτο ὁ πλοῦτος τῶν ἐν αὐτῷ εὐρημάτων. Τὸ ταφικὸν στρώμα εἶχε πάχος 0.60 μ. καὶ εἰς αὐτὸ ἔβριθον τὰ ὀσιᾶ καὶ τὰ κτερίσματα ἐκ πηλίνων καὶ λιθίνων ἀγγείων, σφραγίδων, ἐξαρτημάτων περιδεραίων καὶ λοιποῦ διακόσμου. Μεταξὺ τούτων διακρίνεται χρυσοῦν διάδημα ἰδιότυπον μὲ ὀδοντωτὰς προεξοχὰς καὶ μὲ ἐξαρτήματα ταινιῶν περασσιῶν. Τῶν σφραγίδων αἱ πλεῖστα εἶναι ἐξ ἐλεφαντοστοῦ καὶ εἶναι ποικίλων σχημάτων, κυρίως μορφῆς δακτυλίου μὲ σφραγιστικὴν ἐπιφάνειαν διακοσμουμένην μὲ γραμμικὰ συμπλέγματα κατὰ τετράγωνα. Μία ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα ἔχει μορφήν ποδὸς ταύρου. Σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν χρονολογίαν τῶν παλαιωτάτων εὐρημάτων τοῦ πολιτισμοῦ Μεσαρᾶς προσφέρει σκαραβαῖος, χρονολογούμενος ὑπὸ τῶν εἰδικῶν εἰς τὴν 12ην δυναστείαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δέον ἢ χρονολογία τῶν παλαιωτέρων φάσεων τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ νὰ βραχυνθῆ ἔτι μᾶλλον. Αἱ σφραγίδες τοῦ τάφου ἐμφανίζουσι γενικῶς ἀρχαιώτερον ἢ μᾶλλον ἐπαρχιακὸν χαρακτῆρα ἐν συγκρίσει μὲ ἐκείνας τῶν μεγαλυτέρων κέντρων τῆς Μεσαρᾶς. Τὰ θέματα εἶναι ἀπλούστερα καὶ τὰ περισσότερα γραμμικά.

Ἀπλουστέρα εἶναι καὶ ἡ κεραμεικὴ, ἣτις παρὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ρυθμῶν τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει δὲν περιλαμβάνει οὐδὲν δείγμα τοῦ πολυχρώμου καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ. Ἀγγεῖα τινὰ ὅμως ἐμφανίζονται ὡς πρόδρομα τοῦ ρυθμοῦ τούτου διακοσμούμενα μὲ ἀπλὴν λευκὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἀγγείων ἀνήκουσι εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς χαρακτηριζομένην ὡς ΠΜΙ φάσιν, χαρακτῆρος μᾶλλον ὑπονεολιθικοῦ, ἀλλ' ἢ κεραμεικὴ αὕτη δύναται νὰ κατέρχεται μέχρι τοῦ τέλους τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Ἡ ἀκριβὴς στρωματογραφικὴ παρακολούθησις καὶ λήψις πλήθους φωτογραφιῶν τῆς ἀκριβοῦς θέσεως ἐκάστου ἀντικειμένου θὰ προαγάγῃ σημαντικῶς τὴν ἔρευνα καὶ θὰ δώσῃ σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Πρόχοι μετὰ καλύμματος, ραμφιδόστομοι προχοῖσκαϊ, πυξίδες, δίδυμα ἀγγεῖα εἶναι μεταξὺ τῶν σχημάτων. Ὑπάρχουσι καὶ ἀγγεῖα μὲ διακόσμησιν σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικοῦ, ἐν μάλιστα λίαν ἐνδιαφέρον μὲ παράστασιν ἀνήκουσαν εἰς τὸν τύπον τῶν Krötendarstellungen. Τὰ λίθινα ἀγγεῖα εἶναι λίαν σπάνια (ἐνῶ εἶναι τόσον συνήθη εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν θολωτῶν τάφων). Τὰ χαλκᾶ ἐπίσης ἀντικείμενα εἶναι ἐλάχιστα, μεταξὺ τῶν ὁποίων βραχεῖα τριγωνικὴ λεπίς ἐγχειριδίου τοῦ παλαιωτάτου τύπου. Τῶν περιδεραίων αἱ ψῆφοι ἦσαν χρυσαῖ, ἐκ στεατίτου ἢ φαγεντιανῆς.

Παρατηρήθη ὅτι μεταξὺ τῶν ὀσιῶν πολλὰ ἦσαν ζώων. Πάντα ταῦτα περι-συνελέγησαν, ἵνα μελετηθῶσιν ὑπὸ εἰδικοῦ Παρατηρήσεις ἐνδιαφέρουσαι ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ εἶδος καὶ τὴν θέσιν τῶν κεκαυμένων στρωμάτων κυρίως κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου. Ὡς πιθανὴν ὑπόθεσιν ἐμφανίζεται ὅτι ἐγένετο κατὰ διαστήματα μερικὸς καθαρισμὸς τοῦ τάφου συγκεντρουμένων πρὸς τὸ βάθος τῶν ὀστέων καὶ ἀναπτομένης πυρᾶς ἐπὶ τοῦ ἀπελευθερουμένου χώρου, ὅπου ἐκαίοντο ἀρωματικαὶ ὕλαι.

Σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κτηρίου τοῦ τάφου,

ἄγουσαι εἰς τὸ συμπέρισμά ὅτι ἡ μορφὴ του ἦτο τοῦ πλήρους θόλου καὶ ὄχι, ὡς ὑπετέθη, ἡ τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου. Ἡ θόλωσις ἐσώζετο καλῶς πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ τάφου ἦτο δὲ ἐμφανὴς ἡ κατὰ τὸ ἐκφορικὸν σύστημα κατασκευὴ τῶν παχέων (2 μ.) τοιχωμάτων. Αἱ παρατηρήσεις αὗται συνδυαζόμεναι μὲ τὴν ἀνακάλυψιν ἐνδιαμέσων βαθμίδων θόλων (ὡς τελευταῖον τοῦ ΜΜΠ τοῦ λόφου τῶν Γυψάδων Κνωσοῦ) φέρουν πλέον ὡς βεβσίαν τὴν ἐκ Κρήτης προέλευσιν τῶν ἡπειρωτικῶν θόλων.

Τὰ πιθανῶς ὑπάρχοντα ἐξωτερικὰ παραρτήματα τοῦ τάφου δὲν ἀνεσκάφησαν. Διεπιστώθησαν ὁμως ἐπὶ τῶν κύκλω ὑψωμάτων λείψανα συνοικισμῶν, ν-ολιθικῶν καὶ πρωτομινωϊκῶν χρόνων. Προέκυψαν δὲ ἐνδείξεις ὑπόρξεως καὶ ἄλλων θολωτῶν τάφων.

Ὁ Ἐπιμελητὴς τῶν Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων Κρήτης Κωνστ. Καλοκύρης συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς Βυζαρίου τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, ἀνηκούσης εἰς τὸν Η' μ. Χ. αἰῶνα. Ἀπεκαλύφθη εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν ὁ τρίκλιτος ναὸς μετὰ τοῦ καθ' ὅλον τὸ δυτικὸν πλευρὸν ἐκτεινομένου νάρθηκος του. Ἡ ὀποκάλυψις κατέστη δύσκολος λόγῳ τῶν ἰσχυρῶν ἐπιχώσεων, τῶν συμπαγῶν ἐνὶ τῷ ναοῦ καταπεσόντων ὄγκων τοιγοποιίας, τῶν ὄγκωδων ριζῶν δένδρων καὶ τῆς συγχύσεως, ἣτις ἐπῆλθεν λόγῳ τῆς συλήσεως τοῦ ναοῦ πρὸς πορισμὸν ὑλικῶν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Τὸ δάπεδον τοῦ μεσαίου κλίτους εὐρίσκεται ὑψηλότερον τοῦ τῶν πλαγίων κλιτῶν, ἐστρωμένον διὰ μεγάλων ἐκ κεράμου πλακῶν· τὸ δάπεδον τῶν πλαγίων κλιτῶν ἦτο ἐκ συμπλητοῦ χόματος. Οἱ στυλοβάται ἦσαν ἀσυνήθως ὑψηλοὶ (περὶ τὸ 1 μ πρὸς τὰ πλάγια κλίτη) ἐπ' αὐτῶν ἔβαινον κατὰ κανονικὰ διαστήματα 2 περίπου μέτρων τὰ ὑπόβαθρα τῶν κιόνων, διασωζόμενα καλῶς κατὰ τὸν νότιον στυλοβάτην. Αἱ κιονοστοιχίαι ὑπολογίζεται ὅτι θὰ εἶχον πέντε κίονας ἐκάστη καὶ δύο ἀκραίους πεσσούς, σχηματιζομένων ἐπὶ τῶν

Πρὸ τῆς ἀψίδος τοῦ διακονικοῦ εὐρέθη ἡ «θάλασσα» (ἢ χωνευτήριον) εἰς τὴν ὁποίαν κάθοδος ἐγίνετο διὰ δύο βαθμίδων· σύστημα ἀποχετεύσεως ἔφερε ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν ταύτην πρὸς φρεάτιον πλινθοπερίβληπτον τῆς ΝΔ γωνίας τοῦ νοτίου τοίχου. Τοῦτο φέρει τὸν ἀνασκάψαντα εἰς τὴν σκέψιν χρησιμοποίησεως τοῦ κτίσματος ὡς βαπτιστηρίου δι' εἰδικούς λόγους.

Ὁ νάρθηξ ἦτο χαμηλότερος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καὶ ἐπεκοινῶνει μὲ τὰ τρία κλίτη διὰ τριῶν θυρῶν, εἰς τὰς ὁποίας διεσώθησαν τὰ κατώφλια. Δύο θύραι κατὰ τὰ ἄκρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ μία τρίτη κατὰ τὴν στενὴν νοτίαν ἔφερον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ πρὸς τὸν ναόν. Εἰς τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὑπῆρχε τρίλοβον παράθυρον. Δύο στενοὶ τάφοι ἀνευρέθησαν ἐντὸς τοῦ νάρθηκος.

Τμῆμα ἰωνικοῦ κιονοκράνου, κορμοὶ κιόνων, μαρμάρινοι κιονίσκοι τῆς ἀγ. Τραπέζης, τμήματα θωρακίων ἐκ πώρου μὲ σταυροὺς ἐντὸς κύκλων, τμῆμα κοσμήτου ἦσαν τὰ ὀλίγα διασωθέντα λείψανα τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ. Λύχνοι, πήλινα ἀγγεῖα, ὑάλινα σκεύη καὶ κανδηλαὶ εἰς τεμάχια, σιδηροὶ ἦλοι, νομίσματα ἦσαν μεταξὺ τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις δύο ἀραβικῶν νομισμάτων τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος, μαρτυροῦντα τὴν παρουσίαν τῶν Ἀράβων καὶ πιθανὴν καταστροφὴν τοῦ χώρου ὑπ' αὐτῶν. Ὁ ἀνασκαφεὺς πιστεύει ὅτι ἡ βασιλικὴ ἀπετέλεσε τὸν καθεδρικὸν ναόν μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ἑδρας τῆς Ἐπισκοπῆς Συβρίτου εἰς Βυζάρι, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτιήσεως τῆς νήσου.

Πλὴν τῆς ἀνασκαφικῆς ἐργασίας ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία ἐξετέλεσε διὰ τοῦ

Ἐφόρου καὶ τῶν Ἐπιμελητῶν περισσυλλογὴν ἀρχαιοτήτων ἀποκειμένων ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς τὴν ὑπαιθρον ἢ νεωστὶ ἀνακαλυφθεισῶν Περιούτων θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος προκειμένου περὶ τῶν κατὰ τύχην ἀνευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Ἡ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν παρὰ τὴν Μητρόπολιν τῆς Γόρτυνος τὴν εἰς θέσιν Καννιά ἀνακαλυφθεῖσαν πέρυσι μινωικὴν ἀγροικίαν, τῆς ὁποίας τὰ πρῶτα σημαντικὰ εὐρήματα περισυνέλεξεν ὁ Ἐπιμελητὴς Στυλ. Ἀλεξίου διὰ μικρᾶς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς (Κρητ. Χρονικά ΙΑ' 1957, σ. 332). Τὸ κτήριο εἶναι ἐκτεταμένον καὶ σχήματος οὐσιαστικῶς ὀρθογωνίου. Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον ἀνευρέθη κατεστραμμένον, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἄλλας πλευρὰς ἡ ἀγροικία ἐκλείετο δι' ἰσχυρῶν τοίχων, ὡκοδομημένων διὰ μεγαλῶν πελεκητῶν λίθων καὶ σωζομένων πρὸς δυσμὰς μέχρι πέντε δόμων. Ἡ εἴσοδος ἦτο ἐκ νότου καὶ ἐγένετο διὰ μικρᾶς πλακοστρώτου αὐλῆς. Τὸ κατώφλιον ἔφερεν ὅπασ στερεώσεως κιγκλιδώματος. Ἡ βάσις τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων ἔχει τὸ οὐνηθες εἰς μεγάλα μινωικά κτήρια πεζούλιον καὶ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν ἐμφανίζονται αἱ κατὰ γωνίας ἐξοχαὶ τῆς προσόψεως, ἀντιστοιχοὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν δωματίων. Οἱ περισσότεροι τῶν χώρων εἶναι χῶροι ἀποθηκεύσεως καὶ μέγα πλῆθος πίθων, ὅχι ὀλιγωτέρων τῶν ἐξήκοντα, ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν, καίτοι πολλοὶ τεθραυσμένοι ἢ καὶ ἐλλιπεῖς τὸ ἀνώτερον μέρος λόγῳ τῆς γενομένης μηχανικῆς καλλιεργείας τοῦ ἀγροῦ. Αἱ κυριώτεραι τῶν ἀποθηκῶν ἔχουν πεσσοῦς διὰ τὴν στήριξιν τῆς ὀροφῆς. Ἡ σχοινίνη χαρακτὴ διακόσμησις ἦτο ἢ συνηθεστέρα, χρονολογοῦσα αὐτοῦς εἰς τὴν ΥΜΙ περίοδον. Ἐντὸς τῶν πίθων ἀνευρέθησαν ἀπηνθρακωμένα ὄσπρια (πίσα, φάβαι κλπ.) καὶ ὄχι ὀλίγα ἀγγεῖα. Τὴν χρονολογίαν ΥΜΙ στηρίζουν καὶ τὰ λοιπὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα, τὰ πλεῖστα μικρὰ γεφυρόστομα μὲ διακόσμησιν θεουσῶν σπειρῶν ἢ κλαδίσκων. Μία λεκάνη ἐκ χαλκοῦ ἀνευρέθη ἐντὸς πίθου.

Πρὸς βορρᾶν εἶχον προσιεθῆ πρόχειρά τινα δωμάτια, χρησιμοποιηθέντα προφανῶς διὰ σταυλισμὸν ζώων. Ἡ χρονολογία τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ μεγάρου ἐξ ἀγγείων τοῦ ἐνδιαμέσου ρυθμοῦ — τινῶν μὲ διακόσμησιν ἀνοικτὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους — φαίνεται ὅτι εἶναι ἢ τῆς μεταβατικῆς ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα περιόδου. Λόγῳ τῆς καταστροφῆς τὰ ἀνατολικά διαμερίσματα παρηκολουθήθησαν μὲ μεγαλυτέραν δυσκολίαν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκεῖ ἀνευρέθησαν τὰ σκεύη καὶ εἰδῶλια ἐξ ἱεροῦ τῶν ΥΜΙΙ β χρόνων. Φαίνεται ὅτι τοῦτο ἐγκατεστάθη εἰς τὸν χῶρον τοῦ παλαιότερου ἱεροῦ τοῦ μεγάρου. Τὸ κύριον δωμάτιον ἔφερε θρανίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν λίθινα ἀγγεῖα· ἀμέσως ὅμως παρ' αὐτὸ ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τὰ χαρακτηριστικὰ δι' ἱερά σωληνωτὰ σκεύη, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν συντήρησιν τῶν ἱερῶν ὄψεων, καὶ τινα εἰδῶλια μὲ κωδωνοειδῆ ἐσθῆτα, ὑψηλὴν κωνικὴν τιάραν, ἀνυψωμένας χεῖρας. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον εἶναι εἰδῶλον ἐπὶ βάσεως πολεμιστοῦ μὲ θώρακα κάτω κροσσωτόν, ἰσως φέροντος πάλαι καὶ ἀσπίδα. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀνάγλυπτοι πίνακες, ὧν εἰς μὲ ἀντιθετικὰς σφίγγας ἐκατέρωθεν φοίνικος. Ἀντιθετικῶς τεταγμένοι ταῦροι ἀνευρέθησαν ἐπὶ ἐνὸς τῶν σωληνωτῶν σκευῶν. Προφανῶς λατρευτικῆς χρήσεως ἦσαν καὶ μεγάλοι κάλαθοι περιαιρετοί, στερεούμενοι ἐπὶ ὑψηλῶν ποδῶν. Διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς χρήσεως τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς ΥΜΙΙ β χρόνους χαρακτηριστικὸς εἶναι ψευδόστομος ἀμφορεὺς μὲ ἐντελῶς σχηματικὸν ὀκτάποδα. Εἰς

πάντα τὰ γειτονικά δωμάτια, άνευρέθησαν ανάλογα είδωλα και σκεύη, άποδεικνύοντα ότι ταύτα ήσαν βοηθητικά του ίεροϋ. Έκ δύο τούτων άλλως προέρχονται και τὰ πέρυσιν περιουλλεγέντα είδωλα, των όποιων άνευρέθησαν περαιτέρω τεμάχια. Ούτω εις έν τούτων άνευρέθη είδωλον με την χείρα όπισθεν της ράχεως, εις άλλο τεμάχια λίαν ένδιαφέροντος είδώλου με όφεις και μικρά όφίδια επί της κεφαλής, με κρεμμάμενα περι την τίαρον γλωσσοειδη έξαρτήματα, πολλαί άλλαι κεφαλαί και κορμοί παρομοίων είδώλων, ών έν έφερε τας χείρας έσταυρωμένας επί του στήθους· εις άλλο δωμάτιον έν έπαφη με το κυρίως ίερόν άνεκαλύφθη είδώλιον, σωληνωτόν ύψηλόν σκεϋος και βωμός βαθμιδωτός με διάκοσμον χαρακτόν ίσως σχηματικών διπλών κεράτων. Γενικώς το σύνολον των είδώλων και σκευών τούτων είναι έν των μάλλον ένδιαφερόντων έξ όσων μέχρι σήμερα άνευρέθησαν εις διάφορα ίερά (Κουμάσας, Γουρνιών, Γάζι, Καρφι Λασηθίου, Πρινια, Παγκαλοχώρι).

Εις την Φαιστον συνεχίσθη ή ανασκαφή κατά την ΒΔ γωνίαν του μινωικού ανακτόρου, άπομακρυνθέντων προηγουμένως των άπορριμάτων των παλαιών ανασκαφών. Κάτωθεν τούτων άπεκαλύφθη το νότιον τμήμα των κατά το 1957 έν μέρει ανασκαφέντων δωματίων LXVII - LXIX με τὰ ώραιά των δάπεδα έκ γυψολιθικών άλαβαστρίνων πλακών και νοτίως τούτων λείψανα πρωτογεωμετρικών οίκιων. Εις το αυτό επίπεδον ήλθον εις φώς λείψανα άλλων οίκοδομημάτων άνηκόντων προφανώς εις την τρίτην και τελευταίαν φάσιν του ΜΜ ανακτόρου, κτισθεντων δηλαδή μετά την ύποχώρησιν της προσόψεως τούτου προς την κορυφήν του λόφου, κατόπιν της καταστροφής της δευτερας φάσεως. Έν στρώμα της αυτής περιόδου άπεκαλύφθη πλησίον της οίκίας της Σχολής, κατά την έκσκαφήν των θεμελίων του νεωστί οίκοδομηθέντος Στρωματογραφικού Μουσείου.

Σπουδαιότερα λείψανα της πρωτογεωμετρικής οικήσεως ήλθον εις φώς προς Δ. έκτός των δωματίων F, N και του βόθρου M, περι την ΝΔ γωνίαν του Ανακτόρου. Έν έξ αυτών, το R1, έχει δάπεδον έκ πλακών, επί του όποιου έκκειντο συντετριμμένα εις πίθος και άλλα ένδιαφέροντα πρωτογεωμετρικά άγγεια, και επικοινωνεί προς Β μεθ' ένός έτέρου δωματίου, Β3. Τούτο έχει κατά μήκος του Α και Δ τοίχου έν χαμηλόν θρανιον και διασώζει μίαν βάσιν κίονος — της έτέρας άπομακρυνθείσης προφανώς κατά την διάνοιξιν δοκιμαστικού φρέατος υπό του Pernier —, προϋποθέτουσαν την διαίρεσιν του δωματίου εις 2 κλίτη. Έτερον δωμάτιον — Q — προς Β του R1, χαρακτηρίζεται από την παρουσίαν τριών έστιών, σχηματιζομένων υπό καθέτων πλακών κατά τας πλευράς και μιās όριζοντίας ως πυθμένος, και περιεχουσών στάκτην, άνθρακας και όστια κεκαυμένα. Επί της ανατολικής έστίας έκκειτο επίσης μία μεγάλη ύδρεια με επίπεδον πυθμένα, διακοσμουμένη υπό όριζοντίων καστανών ταινιών και δύο παραλλήλων χαραγμάτων εις το ύψος των ώμων.

Προς Β της δυτικής αύλης της Ιης φάσεως συνεπληρώθη επίσης ή ανασκαφή του προμαχώνος II και του κεκλιμένου επιπέδου του κατευθυνομένου έκ της δυτικής αύλης, κατά μήκος της Β πλευράς του προμαχώνος προς την κορυφήν του Ανακτόρου, μέσω του διαδρόμου LII. Τέλος διηυκρινίσθη πλήρως ή διαδοχή των διαφόρων οίκοδομημάτων κατά το σημειον τουτο της ανασκαφής. Ίδιαιτέρως σημαντική δια την λύσιν του προβλήματος του «νεολιθικού» της Φαιστοϋ υπήρξε μία μικρά άλλ' άποδοτική δοκιμή κάτωθεν της Δ αύλης της πρώτης φάσεως. Άνεγνωρίσθησαν τμήματα δύο οίκιων της προανασκορικής περιόδου, διατηρούντα εισέτι επί του δαπέδου ίκανά λείψανα κεραμεικής

τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου, ἀναμεμιγμένα μὲ ἄλλα, ὄλων τῶν κατηγοριῶν τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς μεταξὺ τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης ἀνακτορικῆς φασεως. Αἱ οἰκίαι εἶναι θεμελιωμένοι ἐπὶ παρθένου ἐδάφους· ἐπ' αὐτῶν ὁμως λειψάνα ἐρυθροῦ δαπέδου δεικνύουν μίαν ἄλλην περίοδον ζωῆς, ἀμέσως προηγουμένην τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἁγιος Γεώργιος τῆς Φαλάντρας, πλησίον τῆς ἐνετικῆς ἐκκλησίας, ἀμέσως δυτικῶς τοῦ λόφου τῆς Φαιστοῦ, ἦλθεν εἰς φῶς κατὰ γενομένην δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν ἱκανὸν μέρος τῶν θεμελίων ἐνὸς ὑπογεωμετρικοῦ ἢ ἀρχαϊκοῦ ναΐσκου, ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ σχῆμά του, τὸ ὁποῖον δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῶν ἀρχαϊκῶν ναῶν τοῦ Πριναῖ, ἀλλ' ἀσφαλῶς προέρχεται ἀπὸ τὴν προελληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔχει περίγραμμα σχεδὸν τετραγωνικόν, δύο ἀνοίγματα διαχωριζόμενα ὑπὸ κίονος καὶ τὸν ἐσωτερικὸν χώρον προφανῶς διηρημένον εἰς δύο κλίτη ὑπὸ ἑτέρου κίονος στηριζομένου ἐπὶ πελωρίας πλακός, εὐθυγραμμισμένης πρὸς τὴν βάσιν τοῦ κίονος τῆς προσόψεως. Ὁ Β. τοῖχος ἐξακολουθεῖ πρὸς Α, παραλλήλως πρὸς μίαν σειρὰν πλακῶν εὐρισκομένων πρὸς Ν, καὶ μετὰ τοῦ ἐνὸς καὶ τῆς ἄλλης ὑπῆρχε τμήμα συμπαγοῦς χώματος, καλυπτομένου ὑπὸ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος, ὡς πεζοδρόμιον ἢ μικρὰ πλαγία στοά.

Ἡ χρονολογία τοῦ ναΐσκου εἶναι προφανῆς ἐκ τῶν λειψάνων μεγάλων πίθων μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν, εὐρεθέντων ἐπὶ τοῦ δαπέδου του. Κάτωθεν τούτου ἦλθον εἰς φῶς, εἰς σημεῖα σχηματίζοντα ὀπάς, χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ βράχου, μεγάλαι ἐπιχώσεις ἐκ μινωικῶν ὀστράκων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ρυθμοῦ Καμαρῶν.

Τελος ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἀνασκαφὴ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχισεῖ τὸ 1954, εἰς τὴν ζώνην τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, ἐπὶ τῶν ΝΑ κλιτύων τοῦ λόφου τοῦ Ἀνακτόρου. Ἐνταῦθα, κάτωθεν σωρῶν λιθῶν, κατακρημνισθέντων ἐκ παλαιότερων τοίχων, ἦλθον εἰς φῶς ἄλλαι οἰκίαι σύγχρονοι τοῦ Δευτέρου Ἀνακτόρου, αἱ ὁποῖαι ἀπέδοσαν ἐνδιαφέρουσαν κεραμεικὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Αἱ οἰκίαι, ἐκτὸς μίας περιπτώσεως, ἦσαν ἐκτισμέναι ἐπὶ προγενεστέρων, τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου ἀνακτόρου. Ἡ συνέχισις τῆς ζωῆς τοῦ χωρίου καὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ἐπιβεβαιουῖται ἐκ λειψάνων τοίχων ὡς καὶ ὑλικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, εὐρεθέντων εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν ζώνην τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ σχεδίων τῶν οἰκιῶν τούτων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς οἰκοδομηθέντων κτισμάτων εἶναι ἐξαιρετικῶς πολὺπλοκον, διευκρινίζεται ὁμως μὲ τὴν διεύρυνσιν τῆς ἀνασκαφῆς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν ἐξηκολούθησεν, ὡς συνήθως, ἡ ἐργασία ἀναστηλώσεως καὶ στερεώσεως τῶν μινωικῶν ἐρείπιων, καὶ τῆς στηριξεως τῶν ἐπ' αὐτῶν μεταγενεστέρων, διὰ τὰ ὁποῖα κατεβλήθη προσπάθεια νὰ διατηρηθοῦν, ὅπου εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν θέσιν των.

Ἀνασκαφαὶ Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς Sinclair Hood μὲ ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τὴν διασάφησιν τῆς μινωικῆς χρονολογίας διὰ τῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων, τὴν ἀνεύρεσιν πινακίδων γραφῆς, τὴν περαιτέρω ἀποκαλύψιν μινωικῶν οἰκιῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Γυψάδων καὶ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ, τὴν τελικὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἐπιούλεως τοῦ Διονύσου καὶ τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς. Τὰ ἀποτελέσματα ὑτῆρξαν λίαν σημαντικά.

1) Ἡ ἐξερεύνησις ἀποθειῶν καὶ κτηρίων παρὰ τὴν Βασιλικὴν Ὁδὸν διε-

σάφησε σημαντικῶς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἑβανς καθορισθείσας διαδοχικὰς φάσεις. Ὁ καθαρισμὸς τοῦ μεγάλου ὀχετοῦ, ὅστις εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὅστις ἀπωχέτευσε τὰ διαμερίσματα τῆς δυτ. πλευρᾶς τοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὸν Ἑβανς, ἔδωσε σημαντικὰ ὄστρακα καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἐν γρήσει μέχρι τῆς MMIII περιόδου. Ἐξ ἐνὸς δωματίου τοῦ παρακειμένου κτηρίου ἐξήχθησαν ἀρτίως διατηρούμενα κεραμικὰ ἀγγεῖα ἐξαιρετοῦ τέχνης, τινὰ ὠκέλυφα, καὶ μετ' αὐτῶν συναρβαῖος τοῦ τέλους τῆς 12ης ἢ τῆς 13ης δυναστείας (1850 - 1750). Εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς δοκιμαστικῆς τάφρου παρηκολουθήθη στρώμα τῆς MMIIa περιόδου μέχρι βάθους 5 μ. Εἰς τὰ αὐτὰ στρώματα εἰς τὰ ὁποῖα πέρουσιν ἀνεκαλύφθη ἡ σημαντικὴ σειρά τῶν ἐλεφαντίνων τεμαχίων εἰδωλίων ἀνευρέθη καλῶς διατηρούμενος πούς, ἀνήκων εἰς τὴν μικροτέραν σειράν. Ἐκ στρώματος τοῦ τέλους τῆς MMIII περιόδου προῆλθε χρυσοῦς ὀφθαλμὸς στερεοῦμενος δι' ἀργυρᾶς καρφίδος. Ὑπὸ τὰ πρωτογεωμετρικὰ στρώματα ἠρευνήθη στρώμα μὲ YMIII β κεραμεικὴν. ἠρευνήθησαν ἐπίσης λειψανα πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν οἰκημάτων. Ἐκ δοκιμαστικῆς παλαιότερον ἔρευνηθείσης τάφρου προῆλθεν ὠροῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος μὲ ἡμικυκλικὴν θήκην καὶ ἐξηρημένους μαργαρίτας. Κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἦτο περιοχὴ μὲ κήπους καὶ φρέατα καὶ μόνον ἀργότερον ὠχοδομήθησαν οἰκίαι τινες, αἵτινες κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίνων. Πολλὰ νομίσματα, ἑλληνορρωμαϊκῶν μάλιστα χρόνων, περιουνελέγησαν.

2) Εἰς τὸ κατέναντι τῆς αὐτῆς Βασιλικῆς Ὀδοῦ τμῆμα, ὅπου ἠνοιχθῆ μεγάλη δοκιμαστικὴ τάφρος, ἡ προσδοκία ἀνευρέσεως μινωικῶν πινακίδων δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰσέτι, διότι μόλις νῦν ἐπλησίασεν ἡ δοκιμὴ τὰ μινωικὰ στρώματα. Τεμάχιον ὁμως ἐνεπιγράφου πινακίδος παρέχει ἀγαθὸς ἐλπίδας. Κρυστάλλινον κόσμημα καὶ τεμάχια ἐλεφαντίνων μικρῶν πλακῶν περιουνελέγησαν αὐτόθι.

3) Ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Γυψάδων συνεχίσθη μὲ ἐπιτυχίαν ἡ ἀποκάλυψις τῶν μινωικῶν οἰκιῶν. Διεκρίθησαν σαφῶς στρώματα τῆς YMIa καὶ YMI β φάσεως. Ἐκ διαδρόμου ὀπισθεν τῆς Οἰκίας Α κατέστησαν προσιτὰ τρία δωμάτια, ἴσως ἀνήκοντα εἰς ἄλλην οἰκίαν ἢ ἐπικουρικῶς προστεθέντα. Ὁ ὀπισθεν δυτικὸς τοῖχος σώζεται μέχρις ὕψους τριῶν ὀλοκλήρων μέτρων. Οἱ ἐνδιάμεσοι τοῖχοι εἶναι πλινθόκτιστοι ἐπὶ λιθίνης κρηπίδος. Μία κλιμακίς ἔφερε πρὸς ἄνω ὄροφον ἢ ὑψηλότερον ἐπίπεδον πρὸς νότον, ὅπου ἀνευρέθησαν πιθίσκοι μὲ κλάδους καὶ πυρᾶς ζώνας τῆς ἐνδιαμέσου MMII β - YMIa περιόδου. Πυραὶ δαπέδων καὶ λιθίνη λεκάνη μαρτυροῦν ὅτι πρόκειται περὶ μαγειρείων καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ μικρὸν ἄνοιγμα εἰς τὸν ὀπισθεν τοῖχον τοῦ κεντρικοῦ δωματίου, ἄγον εἰς καπνοδόχον προστατευομένην διὰ δοκῶν. Ἡ οἰκία κατεστράφη εἰς τὴν λήγουσαν YMIa περίοδον ἄνω τῶν ἐρειπίων εὑρέθη στρώμα μὲ YMI β κεραμεικὴν, χαρακτηριζομένην ὑπὸ θαλασσίας διακοσμήσεως. Δυτικῶς ἀπλοῖ μονώροφοι οἰκίσκοι ἐπὶ στρώματος YMIa καὶ ὀπισθεν τούτων μεταγενέστεραι οἰκίαι, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν YMIII περίοδον, δεικνύουν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀνεύρεσις εἰς στρώμα YMIa τεμαχίου ME ἀμαυροχρώμου ἀγγείου, ὡς ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις εἰς στρώμα YMI β χαλκοῦ μικροῦ δακτυλίου μὲ λατρευτικὴν παράστασιν μικρᾶς μορφῆς καμπτούσης τὸ ἐξ ἱεροῦ φυόμενον ἱερὸν δένδρον καὶ κεντρικῆς μορφῆς μὲ πλουσίαν ἐσθῆτα, ἴσως τῆς θεότητος, κινουμένης πρὸ ἄλλου ἱεροῦ ἢ βωμοῦ μὲ δένδρον.

Πρὸς βορρᾶν τῶν οἰκιῶν ἠρευνήθη φρέαρ γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἀνορυχθὲν διὰ μέσου MM δαπέδων, ἀπὸ τὸ κατώτατον τῶν ὁποίων προῆλθον κύπελλα καὶ ἄλλα ἀγγεῖα MM I β περιόδου.

4) Εἰς τὸν ἀποθέτην ἐλληνικοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Γ'υψάδων συνεχίσθη ἡ ἔρευνα μὲ ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα. Ἀνάμικτα μὲ στρώματα τέφρας ἔκειτο μέγας ἀριθμὸς εἰδωλίων, τῶν περισσοτέρων ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ παλαιότερα ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος, τῶν ὁποίων συνηθέστεροι τύποι ἦσαν αἱ τῶν καθημένων γυνακείων μορφῶν καὶ τῶν ὑδριαφόρων. Ὀλίγα ἦσαν ἐπίσης τὰ ὑστερώτερα. Ἐνδιαφέροντες εἶναι πήλινοι δίσκοι μὲ παράστασιν τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου. Ὀλίγα κοσμήματα, ἐνώτια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀσπιδίσκαι χαλκαῖ καὶ νομίσματα κνωσιακὰ ἢ ρωμαϊκὰ τοῦ Οκταβίου καὶ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἦσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς ἀνευρέσεως μινωικῶν σφραγιδολίθων καὶ μικροῦ κρυσταλλικοῦ ἐξαρτήματος εἰς σχῆμα πιθήκου MM χρόνων ἐν χρήσει, ὡς φαίνεται, ὡς περιάπτων κατὰ τὴν ἐλληνικὴν περίοδον. Οἱ βόθροι κατεσκευάσθησαν διαδοχικῶς καὶ ἀνήκον εἰς ἱερὸν τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια ἀπεκαλύφθησαν πλησίον. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιότερον τῶν ἀποθετῶν. Τὸ νότιον μέρος τῶν ἀποθετῶν τούτων δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι· ἐκ τῶν εὐρημάτων τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι τινὰ εἰδῶλια τοῦ ταναγραϊκοῦ τύπου, μία κεφαλὴ ἡθοποιοῦ καὶ τεμάχιον πλαστικοῦ ἀγγείου παριστῶντιος Ἐρωτα λούοντα τὴν κόμην του εἰς κρουνόν.

5) Ὑπὸ τοῦ John Evans συνεχίσθη ἡ συστηματικὴ ἐξερεύνησις τῶν ὑπὸ τὴν κεντρικὴν αὐλὴν τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ νεολιθικῶν στρωμάτων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἔγινε εἰς τὰ τετράγωνα C καὶ D καὶ ἐπροχώρησε μέχρι βάθους 2 1/2 μέτρων, φθάσασα τὴν κορυφὴν τῶν μέσων νεολιθικῶν στρωμάτων. Εἰς τὸ τετράγωνον D ἀπεκαλύφθη σειρὰ ἐπαλλήλων δωματίων προχείρως ὠκοδομημένων καὶ ἐπανειλημμένως καταστραφέντων. Ἴσως τὸ συγκρότημα ἀπετελεῖτο ἐκ πλειόνων δωματίων, τῶν ὁποίων τὸ κύριον μέρος παρεσύρθη εἰς τὴν κλιτύν. Ταῦτα ἦσαν ὑστερονεολιθικὰ καὶ τῆς ἐνδιαμέσου ἀπὸ τῆς μεσονεολιθικῆς εἰς τὴν ὑστερονεολιθικὴν περίοδον. Πολὺ σημαντικώτερα ἦτο ἡ βαθύτερον ἀποκαλυφθεῖσα μεσονεολιθικὴ οἰκία ὠκοδομημένη διὰ λίθων καὶ τεμαχίων βράχου, μὲ ἐσωτερικὸν ἀντιτοίχισμα, δάπεδον ἀμμῶδες, ἐπίχρισμα, ἐστίαν μὲ τέφραν καὶ χαμηλὸν πεζοῦλι διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς τροφῆς. Ὑπεράνω τῆς οἰκίας ταύτης εἰς δύο ἀποθέτας ἀνεκαλύφθη λίαν σημαντικὴ σειρὰ ὀλοκλήρων ἀγγείων ἐπίτηδες ἐκεῖ τοποθετημένων· ἀμφοροειδὲς ἀγγεῖον, πρόχους, σκεύη - ἐστία (φουβοῦ) καὶ ἀρύταινα μὲ λαβὴν διχαλωτὴν πρὸς τὸ χεῖλος ἦσαν μεταξὺ τῶν εὐρημάτων. Ἐργαλεῖα ἐξ ὀστοῦ καὶ λίθου, χονδροειδῆ εἰδῶλια καὶ ζῶδια εἰς τεμάχια καὶ ἀνθρώπινον ἴσως, κρανίον, περιεχόμενον εἰς ἀγγεῖον μὲ λαβὴν, περισυνελέγησαν ἐπίσης. Ἐλάσσονος σημασίας ἦσαν τὰ εὐρήματα εἰς τὸ τετράγωνον C, ὅπου τὰ λειψανα μαρτυροῦν ἀκάλυπτον χῶρον μὲ διαδοχὴν στρωμάτων ὠχρῶν καὶ μελανῶν.

6) Εἰς τὴν περιοχὴν Σελλόπουλο τῆς Κνωσοῦ, ὅπου πέρυσι ἀνεσκάφησαν οἱ δύο σημαντικοὶ θαλαμοειδεῖς ὑστερομινωικοὶ τάφοι, ἀνεζητήθησαν ἄλλοι τάφοι εἰς τὰ σημεῖα ἐνθα ἦλθον εἰς φῶς λίθοι, νοτίως τῶν πρώτων. Εἰς ἓνα τάφον ὀρθογωνίου σχήματος ἀνευρέθη ἐκτάδην κείμενος σκελετός, ἀποτεθεῖς ὡς φαίνεται, ἐντὸς πολυχρώμου φερέτρου, τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν σαφῆ λειψανα. Τρίωτος ἀμφορεὺς μὲ ΥΜIII α διακόσμησιν, χαλκᾶ τινὰ ἐλάσματα ἐκ σκεύους ξυλίνου ἀγνώστου μορφῆς καὶ ψῆφοί τινες μὲ ξυλίλους πυρῆνας εἶναι

μεταξύ τῶν ὀλίγων κτερισμάτων τοῦ τάφου.

7) Ἐπί τοῦ λόφου Σόπατα Ἁγ. Νικολάου κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἠρευνήθη πρωτογεωμετρικὸς λαξευτὸς τάφος μὲ λείψανα μιᾶς ταφῆς, συνοδευομένης ὑπὸ ψευδοστόμου ἀμφορέως μὲ ἐντομὰς κατὰ τὸς λαβὰς.

8) Κατὰ τὴν νοτίαν κλιτὸν τῆς Φορτέτσας ἀνεσκάφη τάφος ὀρθογώνιος μὲ βυζαντινὰς ταφὰς. Ἐκεῖ πλησίον ἀνευρέθησαν τυχαίως ἑλληνικοὶ λύχνοι ἀκέραιοι.

9) ΝΔ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως ἠρευνήθη φρέαρ τὸ ὁποῖον ἀπέδωκεν ὑάλινά τινα ἀγγεῖα τοῦ Α' μ. Χ., αἰῶνος καὶ ρωμαϊκὸν solidus.

10) Παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Ἁγ. Μιχαὴλ εἰς τὴν Β κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως ἐξ ἀφορμῆς ἀνευρέσεως ἑλληνιστικῶν λύχνων ἐξητάσθη ὁ χώρος. Εὐρέθησαν λείψανα ἑλληνορρωμαϊκῆς οἰκίας καὶ βόθροι. Εἰς τὸ βορειότερον μέρος τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἠρευνήθη ὀρθογώνιος τάφος μὲ ἐννέα σκελετοὺς βυζαντινῶν χρόνων.

11) Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βληχιᾶς ἀνεκαλύφθη ΜΜΙΙ φρέαρ μὲ πολύχρωμον κεραμεικὴν, περισυλλεγεῖσαν εἰς βάθος 2 1/2 μέτρων. Μεταξύ τῶν ἀνευρεθέντων δύο γεφυρόστομα καὶ κύαθοι ὡσκέλυφοι εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

12) Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τῶν Γυψάδων, ἄνω τοῦ Βασιλικοῦ Τάφου, ἀνευρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγοῦ διὰ τὸ ὕδωρ θαλασμοῦς ΥΜΙΙΙ α τάφος περιέχων διαταραχθεῖσαν λάρνακα. Τοῦτο ἔδωκεν εὐκαιρίαν ἐξερευνησθῆναι τῆς περιοχῆς μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξερεύνησιν καὶ ἄλλων τάφων. Εἰς μικρὸς διετήρει εἰσέτι τὸ φράγμα τῆς εἰσόδου του καὶ περιεῖχε δύο λάρνακας μὲ ταφὰς ἀδιαταράκτους μὲ ἓνα καὶ τέσσαρας σκελετοὺς. Τρεῖς ἄλλοι σκελετοὶ προῆλθον ἐκ τριῶν θρυμματισμένων λαρνάκων τῶν ὁποίων αἱ δύο μὲ χαρακτηριστικὴν ΥΜΙΙΙ α διακόσμησιν. Μὲ τὸς διατεταραγμένας ταφὰς ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα κοινῶν τύπων, ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, κύλικες καὶ κωνικὰ ἀπλᾶ κύπελλα.

13) Τῶν σφραγιδολίθων τῆς περιοχῆς τῶν Γυψάδων τινὲς ἦσαν ἐξαιρετοῦ τέχνης: εἷς ἐξ αἱματίτου ἔχει διακόσμησιν ὠραίων ὑδροβίων πτηνῶν ἄλλος ἐκ στεατίτου παρισιᾶ γρύπα ἕτερος ἐκ σαρδίου σταυρὸν καὶ ἰχθύν, ἄλλος ἐπίσης ἐκ σαρδίου ἀναπαυόμενον λέοντα.

13) Ἡ περαιτέρω ἀνασκαφὴ τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Διονύσου διὰ τοῦ καθηγ. Gough συνεδυσθῆ με λεπτομερῆ μελέτην πάντων τῶν ὀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν στοιχείων τοῦ σημαντικοῦ τούτου μετὰ μωσαϊκῶν κτηρίου. Ἐν μικρὸν ἀλλὰ σημαντικὸν δωμάτιον, μὲ εἴσοδον δι' ἀνοίγματος ἐν μέσῳ δύο παραστάδων εἶχεν εἰς τὸ βάθος δύο ρυμοὺς μὲ διακοσμητικὰς κορνίζας κατὰ τὴν βάσιν των καὶ εὐρέθη περιέχον ξύλινον κιβώτιον μὲ χαλκᾶς γωνίας σιδηρόδετον, ἐξαχθὲν ὀλόκληρον. Νοτίως τοῦ Tablinum ἀπεκαλύφθη κόγχη χρησιμοποιοθεῖσα ὡς Lagarium εἰς τὸ βάθος στενοῦ δωματίου μὲ καλῶς διατηρούμενον μωσαϊκὸν δαπέδου καὶ ὀρθομαρμάρωσιν τοιχογραφικὴν τὸ μωσαϊκὸν διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα πλαισιούμενα μὲ ἐρπύζοντα κισσόν τὸ ἀνατολικὸν ἔχει γεωμετρικὰ μοτίβα περὶ τὸ κέντρον ἔνθα παρίσταται τρίπουν ποτήριον μὲ ψιτακὸν ἐπὶ τῶν χειλέων τὸ δυτικόν, ὅπου στενοῦται τὸ δωμάτιον, ἔχει κληματίδα καὶ πρὸ τῆς κόγχης ἀφηρημένα διακοσμητικὰ θέματα. Ἡ ἐργασία εἶναι λεπτῆς τέχνης καὶ τὸ σύνολον ἐμφανίζει ἰδιαιτέραν αἰσθητικὴν ἀξίαν. Τὸ μέγεθος τῶν πλακῶν τῆς ὀρθομαρμάρωσεως ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν κονισμάτων. Εἰς τὰ ἐπιχρίσματα, ἐκτὸς τῆς κατὰ γεωμετρικὰ σχήματα ἀπομιμήσεως μαρμαροθετημάτων, παρίστανται καὶ μικραὶ κεφαλαὶ Πανὸς μὲ γαμψὴν μύτην καὶ αἰχμηρὸν

πώγωνα. Πάντα ταῦτα ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἀπεδόθησαν κατ' ἀναπαράστασιν.

Τὰ μικρὰ εὐρήματα καὶ ἡ ὅλη διακόσμησις βεβαιῶν χρονολογίαν τῆς Ἐπαύλεως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Πολλοὶ ὀστέϊναι βελόναι καὶ περόναι κόμης καὶ φορεμάτων περισυνελέγησαν, ὡς ἐπίσης σκεύη καὶ ἐργαλεῖα τοῦ καλλωπιστηρίου, λύχνοι μὲ παραστάσεις θεῶν, ἐρωτικῶν καὶ ξιφομαχικῶν σκηνῶν, βοτρυῶν καὶ προσωπείων. Ἐπὶ λαιμοῦ ἀμφορέως ἡ ἐπιγραφή ΟΛΥΜΠ. Ἐνδιαφέροντα τεμάχια terra sigillata τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος φέρουν ἀνάγλυφον διακόσμησιν βουκράνων, βοτρυῶν, πτηνῶν καὶ ἐπιγραφὴν ΤΙΓΡΑΝΕΣ.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο καὶ γενικὸς καθαρισμὸς τοῦ tablinum τῆς Ἐπαύλεως.

14) Τέλος διὰ τοῦ καθηγητοῦ Frenđ συνεχίσθη καὶ συνεπληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Σανατορίου, πλὴν τῆς πρὸς Β ἐκτεινομένης κλειστῆς αὐλῆς. Ἡ Βασιλικὴ περιλαμβάνει τρία σχεδὸν ἰσοπλατῆ κλίτη, νάρθηκα καθ' ὅλον τὸ πλάτος τούτων. ἀψίδα καὶ κατὰ τὴν Β πλευρὰν δωμάτιον σχεδὸν 4 × 5 μ. χρησιμοποιηθὲν ἰσως ὡς διακονικόν. Κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν εἶχε γίνεαι προσθήκη ἐνὸς προχείρου δωματίου. Βαπτιστηρίου δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα. Τὸ μῆκος τῆς Βασιλικῆς εἶναι περίπου 21 μ. καὶ τὸ πλάτος 12. Τὸ μωσαϊκὸν δαπέδου τοῦ νάρθηκος εἶναι ὁμοιον πρὸς τὸ τοῦ νοτίου κλίτους, διακοσμούμενον ὑπὸ ἰσοσκελῶν σταυρῶν ἐκ ρόμβων, εἰς μεγάλους κύκλους. Εἰς τὸ βόρειον κλίτος παρίστανται τετράγωνα μὲ κύκλους καὶ πλοχμούς. Εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ μωσαϊκοῦ σώζονται μόνον ἴχνη. Διεσώθησαν τεμάχια τῆς τοῦ γλυπτοῦ χαμηλοῦ τέμπλου. Περιέργως εἶναι ὁ προσανατολισμὸς τοῦ ναοῦ ἐκ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ἡ τοποθέτησις του ἐπὶ κλιτύος βριθούσης ἐκ τάφων, κατὰ τρόπον ὅστε ἐχρειάσθη ἰσχυρὰ ἐπίχωσις καὶ ἀντιστήριξις πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους. Πολλοὶ τῶν τάφων κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἐπληρώθησαν, ἀλλὰ δύο ἐκ τούτων, μᾶλλον μνημειώδεις, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπετέλεσαν καὶ τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ. Ὁ εἰς τούτων εἶναι κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ σηκοῦ λίαν ἐμφανῆς εἰς τοὺς εἰσερχομένους· εἶναι κιβωτιόσχημος καὶ ἡ πλάξ ἐπικαλύψεως διακοσμεῖται μὲ opus alexandrinum· διὰ τὴν εἰσοδοχὴν χοῶν ἀφέθη ὀπή ἐπὶ κεφαλῆς, εἰς τὸ στόμιον τῆς ὁποίας ἐτοποθετήθη ὀλμοειδὲς ΥΜ χρόνων σκεῦος ἐκ στεαίτου. Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τοῦ σηκοῦ εἶναι ὁ δεῦτερος τάφος, περικλειστος ἐντὸς διπλοῦ τοίχου· ἦτο προφανῶς παλαιότερος τοῦ ναοῦ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἐκ προθέσεως ὀχυροποιήθη ἐπὶ τούτου ὡς μαρτύριον ἢ ἐκκλησία. Ἡ κτέρσις ἀμφοτέρων τῶν τάφων ἦτο στοιχειώδης.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς συστηματικωτέρας περισυλλογῆς εὐρημάτων, ἀνεκαλύφθησαν τυχαίως κυρίως κατὰ καλλιεργητικὰς ἐργασίας πλῆθος ἄλλων τυχαίων εὐρημάτων. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιδίδουσα μηχανικὴ καλλιέργεια συντελεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν πλήθους ἀρχαίων χώρων ἢ ἀντικειμένων, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπιφέρει καταστροφὴν εἰς πλῆθος ἄλλων. Αἱ περιορισμέναι δυνατότητες ἐξ ἄλλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας δὲν ἐπιτρέπουν πανταχοῦ τὴν ἄμεσον ἐπέμβασιν πρὸς διάσωσιν καὶ τὴν περαιτέρω δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν πρὸς ἐξακρίβωσιν ὑπαρξέως τυχόν περισσοτέρων λειψανῶν. Τοῦτο γίνεται μόνον εἰς τὰς μᾶλλον σημαντικὰς τῶν περιπτώσεων καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προσιτοὺς χώρους.

Κατά την ανόρουξιν τάφρου δια τὴν τοποθέτησιν ὑδραγωγῶν σωλήνων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐπαύλεως Ἀριάδνης ἐν Κνωσῶ ἀνεκαλύφθησαν ἐνδιαφέροντα μαρμάρινα γλυπτὰ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ἤτοι προτομὴ Διονύσου, μικρὸς κορμὸς ἐφήβου ἀκέφαλος καὶ τμήμα κορμοῦ Ἀρτέμιδος Παρεδόθη ἐπίσης εἰς τὸ Μουσεῖον λίθινον φωλεόσχημον μινωικὸν σκεῦος ἀνευρεθὲν εἰς θέσιν Ἑλληνικά.

Παρὰ τὴν Σίλαμον Τεμένους, εἰς ἀγρὸν τοῦ μετοχίου τοῦ ἱατροῦ Μοράκη ἀνεκαλύφθη θαλαμοειδῆς λαξευτὸς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον τάφος μετὰ δρόμου. Δὲν ἀνευρεθῆσαν κτερίσματα ἢ ὅσιν νεκρῶν καὶ φαίνεται ὅτι ὁ τάφος ἐγκατελείφθη χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθῆ, ἴσως λόγῳ πτώσεως μέρους τῆς ὀροφῆς του.

Ἐν Ἀρχάναις πρὸς τὴν συνοικίαν Ρυάκι ἀνεκαλύφθη κυκλικὸς χώρος μετὰ τεμάχια πλίνθων μετὰ αὐλακωτὴν ἐπιφάνειαν ἢ ἐπιπέδων κεράμων μετὰ ἐντομὰς χιαστί ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς τὸ Σπήλαιον Εἰλειθυίας περισυνελέγη ἔλασμα χαλκοῦν ρυθμοῦ κλασικίζοντος, ὡς φαίνεται ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, παριστῶν γυναῖκα φέρουσαν κάδον.

Εἰς τὰ Κελλιὰ τῆς κοινότητος Ἀγ. Παρασκευῶν, ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων πρωτογεωμετρικὴ κάλπη καὶ τινὰ ἀγγεῖα (ἐν δίωτον, ἄλλο μορφῆς πρόχου μετὰ καθέτους ἀναγλύφους ταινίας, προχοῖδιον μετὰ δικτυωτὰ τρίγωνα, κάλαθος καὶ τεμάχια ἄλλων ἀγγείων, χαλκῆ πόρπη κλπ.). Ὁ τάφος ἦτο σπηλαιώδης ἐντὸς βράχου· τρεῖς ἄλλαι κάλπαι καὶ ταφικὸς πίθος κατεστράφησαν. Εἰς Γαλίφαν Πεδιάδος ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν ὑπόγειος λαξευτὸς τάφος εἰς θέσιν Ἀϊλιᾶς (παρὰ τὴν Μαλάθες) δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῆ μέχρι σήμερον.

Παρὰ τὸ χωρίον Σμάρι Πεδιάδος, θέσιν Στὸν Πίθο, κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγοῦ ὑδρεύσεως ἀνεκαλύφθη σαρκοφάγος κιβωτιόσχημος ΥΜΙΙ β χρόνων, ἀκόσμητος, συνοδευομένη ὑπὸ δύο ἄλλων ἀγγείων. Ταῦτα εἶχον ἀποτεθῆ εἰς λαξευτὸν τάφον, ὅστις δὲν ἠρευνήθη περαιτέρω.

Ἐκ Γουβῶν Πεδιάδος προερχομένη ἠγοράσθη λίαν ἐνδιαφέρουσα τετράπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ λευκοῦ λίθου ΜΜΙΙ χρόνων μετὰ ἱερογλυφικά σύμβολα. Ἀνευρέθη εἰς θέσιν Ἀσπρουγας.

Ἐκ Χερσοννήσου Πεδιάδος περισυνελέγησαν μαρμαρίνη κεφαλὴ γυναικὸς μετὰ κρόβυλον, καλῶς διατηρουμένη, δύο ἄλλαι μαρμάρινοι κεφαλαὶ μετρίως διατηρήσεως, ἢ μία τῶν ὁποίων εἶναι ἐκ προτομῆς αὐτοκράτορος. Ἐπίσης ἠγοράσθη δακτυλιόλιθος σαρδίου μετὰ παράστασιν θεᾶς, ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ Μαλίων Πεδιάδος, θέσιν Ἀχλάδια, ἠγοράσθη τρίπλευρος παλαιοανακτορικὴ σφραγὶς μετὰ παραστάσεις κυματοειδῶν γραμμῶν καὶ ἀντιρρόπου θέματος, δύο κεφαλῶν ζώων καὶ ζώου κυρτουμένου. Ἐκ Μιλάτου προερχομένη ἠγοράσθη τρίπλευρος σφραγὶς στεατίτου παλαιοανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων μετὰ σχηματικὰ θέματα.

Εἰς Καλὸ Χωριὸ Πεδιάδος, κατὰ τὴν θεμελίωσιν οἰκίας ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνευρέθησαν παρὰ ἀρχαῖον τοῖχον τρεῖς ζώδια μινωικῶν χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθσνάτων Μαλεβιζίου, εἰς τὸ Μετόχῃ Κακογιάννη, ἀνεκαλύφθησαν λείψανα κτηρίων μινωικῶν, συνοδευόμενα ὑπὸ ὀστράκων ΥΜΙ χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λύττου κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ὁδοῦ Ἀσκῶν - Ξειδᾶ κατεστράφησαν πολλοὶ τάφοι, κυρίως τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων,

μορφῆς κτιστῆς θήκης ἢ ἐκ κεράμων. Ἐπίσης κατεστράφησαν δύο ταφικοὶ πίθοι εὐμεγέθεις ἐλληνικῶν χρόνων ἄνευ διακοσμήσεως. Κατὰ τὴν αὐτὴν διαπλάτυνσιν ἀνευρέθησαν καὶ εὐμεγέθεις κυβόλιθοι - στηλαι (cippus) μὲ ἐπιγραφὰς καὶ ὄφεις. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία περιουνέλεξε τοὺς εὐρεθέντας καὶ ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλους. Ἐπὶ μιᾶς τούτων εἰκονίζεται καὶ σπλεγγίς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο περισυλλογὴ καὶ ἑνὸς τῶν τιμητικῶν βάθρων τῆς ρωμαίας αὐτοκρατείας Σαβίνις, σιζόγου τοῦ Τρσίανου καὶ παλαιοχριστιανικὸν ὠραῖον κιονόκρανον μὲ φύλλα ἀκάνθης.

Ἐκ τῆς Γόρτυνος περισυλλέγησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ ἐπιγραφικὸν τμήμα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ τὰ ὑπόλοιπα τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐπιγραφῶν, ὅσα ἦσαν ἐλεύθερα. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὴν τῆς ἀκροπόλεως, εἰς θέσιν Βορεινὸς Χάρακας, ἀνευρέθη ἐπιγραφὴ ἐπὶ πωρολιθοῦ, αὐτοκρατορικῶν χρόνων, παρέχουσα ἐν πλαισίῳ τὸ κείμενον:

«Ἐρωτος Θεο | δώρω Κώρη | σι ἀράν καὶ | χαριστήϊαν».

Εἰς τὴν Μεγάλην Βρύσην χωρικὸς ἀνεκάλυψε πίθον ἐλληνικῶν χρόνων. Διεδόθησαν φῆμαι περὶ ἀνευρέσεως ὑπ' αὐτοῦ θησαυροῦ, μὴ ἐπιβεβαιωθεῖσαι.

Ἐπίσης οὐδὲν ἐξηκριβώθη περὶ χαλκῶν σκευῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ ἄλλου χωρικοῦ εἰς θέσιν Ἀτσιπάδες τῆς περιοχῆς Ἀσημί Μονοφασίου καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀποκρυβέντων. Ἐξ Ἀσημίου ὁμως προερχόμενα κατεσχέθησαν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ παλαιοπόλου μαρμαρινῆ μικρὰ κεφαλὴ Σατύρου ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων καὶ σκαραβαῖος ἐκ σαρδίου. Ταῦτα ἀπεστάλησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ροτάσι ἐγένετο αὐτοψία τοῦ χώρου εἰς θέσιν Ἀσπρολείβαδα, ὅπου 19 χαλκᾶ μινωικὰ ἐργαλεῖα ἀνευρέθησαν πρὸ ἔτους καὶ παρεδόθησαν (Κρητικὰ Χρονικά ΙΑ' 1957 σ. 339) Διακρίνονται ἐκτεταμένα λείψανα μινωικῆς ἐγκαταστάσεως, ἰσχυρῶς βλαβείσης ἐκ τῆς βαθείας καλλιέργειας. Ὁ χώρος εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδος.

Εἰς θέσιν Ἑλληνικὰ τοῦ χωρίου Πυράθι (ἀρχ. Πύρανθος) ἀνεκαλύφθη σειρὰ πηλίνων πλακῶν 0,30 × 0,30, πιθανῶς ἀποτελουσῶν ἀγωγὸν ὕδατος ἐλληνικῶν χρόνων.

Εἰς Καμηλάρην περιοχῆς Φαιστοῦ, θέσιν Ἀλισαντράκι, ἀνευρέθη πρωτογεωμετρικὸς τάφος μὲ ταφικὸν πίθον, συνοδευόμενον ὑπὸ ἄλλων ἀγγείων, τριποδικοῦ σκεύους, δύο πρόχους, τῶν ὁποίων ἡ μία ἔχει τρητὸν στόμιον, δύο προχοῖδια, ἀρύβαλλον καὶ κυλινδρικὸν σκεῦος. Εἰς τὴν θέσιν Κορασιά ἀνεκαλύφθη μινωικὸς τοῖχος λίαν πλατύς, περὶ τὰ 4 μ., μήκους 7 1/2 μ., ἐκ λίθων καλῶς πελεκητῶν καὶ εὐθυγραμμισμένων ὡς καὶ ἄλλα θεμέλια. Τὰ περισυλλεγένητα ὄστρακα εἶναι μινωικὰ τῆς ΥΜΙ περιόδου.

Εἰς τὴν Σίβαν Πυργιωτίσσης φαίνεται ὅτι ἀνευρέθη σημαντικὸς θησαυρὸς ἐλληνικῶν ἀργυρῶν νομισμάτων. Αἱ ἐνέργειαι διὰ τὴν περισωσίν του δὲν ἐτελεσφόρησαν. Τούτου μέρος ἀπεμπωλήθη ὑπὸ ἀσυνειδήτου ἀρχαιοκαπήλου. Ἐρευνα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν 9 τεμαχίων (4 τῆς Κνωσοῦ καὶ 5 τῆς Φαιστοῦ), περὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον συγκεκριμέναι πληροφορίαι, ἀπέληξαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἄλλων μὴ προερχομένων ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς Σίβας. Ταῦτα ἦσαν 6 ἀργυρᾶ καὶ 4 χαλκᾶ ἐλληνικῶν χρόνων, 1 ἀργυροῦν καὶ 7 χαλκᾶ ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, 1 χαλκοῦν βυζαντινόν, 1 μεσαιωνικὸν ἀργυροῦν ἰσπανικόν καὶ 1 αἰγυπτιακόν.

Τὰ πρῶτα εὐρήματα εἰς τὴν περιοχὴν Λέντα (ἀρχ. Λεβὴν) τὰ ὁποῖα ἔ-

δωσαν άφορμήν είς τήν άνασκαφήν τοῦ σημαντικοῦ ΠΜ θολωτοῦ τάφου ἦσαν τεμάχια ὀψιανού, τροχαλιοειδῆς σφραγιδόλιθος, ψῆφοι περιδεραιών καί ψήγματα χρυσοῦ.

Εἰς Τυμπάκι Πυργιωτίσσης, παρὰ τὸν Κόκκινον Πύργον, κατὰ τήν ἰσοπέδωσιν ἀγροῦ, ἀνεκαλύφθη κτήριον ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, διατηρούμενον εἰς ὕψος 1,80 μ. μὲ μαρμαρίνους κίονας καί δάπεδα ἐκ κεράμων.

Ὁ φύλαξ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἄγ. Τριάδος παρέδωσε ὑπ' αὐτοῦ, ἀνευρεθέντα παρὰ τήν μινωικὴν ἔπαυλιν, πρισματικὸν σφραγιδόλιθον μὲ ἱερογλυφικά σημεῖα.

Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων Βιάννου κ. Ν. Παδουβᾶ, ἐνεργήσαντος αὐτοψίαν τοῦ παρὰ τήν Ἄρβην ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ἀνεκαλύφθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιότητες:

Εἰς πίθος ἑλληνικῶν χρόνων, ἑλλιπῆς τὸ χεῖλος, περισυνελέγη εἰς τεμάχια καί ἀπετέθη εἰς τήν Συλλογὴν τοῦ Γυμνασίου Βιάννου. Κατὰ τήν φύτευσιν μπανανεῶνων πολλὰ ἀρχαῖα κτήρια κατεστράφησαν. Παρὰ τήν θάλασσαν παρετηρήθη δάπεδον ἐκ κεράμων. Περισυνελέγησαν τριπτήρες καί κωνικὸν ἔξορμα ἐπὶ δίσκου, λίθινον, ἴσως ἀποτελοῦν στρόφιγγα θύρας. Εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Ἄγ. Παντελεήμονος ἐσημειώθησαν τρία παλαιохριστιανικά ἰωνικά κιονόκρανα διαστάσεων 0,50 × 0,50 μ. ὡς καί δύο ἄλλα μικρότερα, πολλοὶ κυβόλιθοι καί τμῆμα γείσου· ταῦτα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐπὶ τόπου ὑπάρξεως παλαιοχριστιανικοῦ κτηρίου, ἴσως βασιλικῆς.

Ὁ αὐτὸς Ἐπιμελητὴς περισυνέλεξεν ἑλληνικὸν πιθὸν ἐξ Ἀγίου Βασιλείου τῆς Βιάννου, τυχαίως ἀνευρεθέντα.

Παρὰ τήν διακλάδωσιν τῆς ὁδοῦ Ἄγ. Γαλήνης πρὸς Ἀποδούλου, ἀνεκαλύφθησαν τρεῖς, προφανῶς ΥΜΙΙΙ, λουτηροειδεῖς λάρνακες, αἵτινες ἀτυχῶς κατεστράφησαν. Γίνεται λόγος περὶ χρυσταλλικοῦ λίθου μὲ ὀλιγόλεξον ἐπιγραφὴν, ὡς καί περὶ δισκοειδῶν καί κυλινδρικῶν πηλίνων ὑφαντικῶν βαρῶν καί μυλοπετρῶν ἀνευρεθέντων ἐκεῖ πλησίον. Δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτοψία τοῦ χώρου.

Ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης τυχαῖα εὐρήματα ἦλθον εἰς φῶς εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Χουμεριάκου Μεραμβέλλου, ὅπου ἀνευρέθη καί περισυνελέγη εἰς τήν Συλλογὴν Ἀγίου Νικολάου σαρκοφάγος πηλίνη ΥΜΙΙΙ χρόνων συνοδευομένη ὑπὸ πηλίνων ἀγγείων καί χαλκῶν ἀντικειμένων ἔξαχθεντων εἰς τεμάχια.

Ὅμοίως κατὰ τήν διάνοξιν φρέατος εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Καλοῦ Χωριοῦ Μεραμβέλλου (ἀρχ. Ἰστρῶνος) καί εἰς τήν θέσιν Κατεβατὴ ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα τινὰ εἰς βάθος 2 μέτρων. Τὸ ἐν ἦτο ἀκέραιον, ἀλλ' ἐθραύσθη. Περισυνελέγη ἐπίσης ἑλληνικὸς λύχνος ἀνευρεθεὶς πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον. Ἴσως πρόκειται περὶ τάφου τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου.

Εἰς τήν περιοχὴν τῆς Ἰεράπετρας (ἀρχ. Ἰεράπυττα), εἰς ἀπόστασιν 1 χιλ. δυτικῶς τῆς πόλεως, παρὰ τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον, κεῖται γωνία μαρμαρίνου ἀετώματος, διαστ. 1 × 1 μ., φέρουσα γλυπτὴν διακόσμησιν τετραγωνιδίων.

Κατὰ τήν παραλίαν τῆς πόλεως, εἰς θέσιν Βιγλιά, ἀνευρέθη κατὰ τήν ἀμοληψίαν εἰς βάθος 3,50 μ. σημαντικὸς χαλκοῦς ἀνδριάς τηβеноφόρου νέου. βαίνων ἐπὶ κυκλικῆς δισκοειδοῦς πλίνθου. Σώζεται ἀρτίως, μὲ τήν κεφαλὴν, πλὴν ἐλαφρᾶς διαβρώσεως ἐκ τῆς ὑγρασίας καί ἀπολεπίσεως τῆς παρειᾶς. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐνθετοί, ἀλλ' ἡ ἐνθεματικὴ ὕλη ἐχάθη· ἡ κόμη εἶναι βραχεῖα καί οὐλῆ. Στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ καί ἔχει τήν χεῖρα κεκαμμένην

πρὸ τοῦ στήθους. Κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἱεραπέτρας, ὅπου ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη. Εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μ. ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς εὐρέσεως εὐρίσκεται πωρίνη σαρκοφάγος μήκους 2,47, πλάτους 0,91 καὶ ὕψους 0,81, ἀκόσμητος, μὲ ἀειωματικὸν κάλυμμα. Ἴσως ἀνήκει εἰς τὸν Α΄ μ. Χ. αἰῶνα. Κιονόκρανον κορινθιακὸν ἀνευρέθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ ἀγάλματος.

Εἰς τὴν πόλιν Σητεία δύο ΥΜΙΙΙ κιβωτιόσχημοι λάρνακες ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν οἰκίας, ἀλλὰ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ οἰκοδομοῦντος.

Μερίμνη τοῦ ἐκ Σητείας Εμμανουὴλ Φυγείακη, ὑποβοηθούντος τὸ ἔργον τῆς ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, περισυνελέγησαν διάφοροι ἀρχαιότητες καὶ ἐσημειώθησαν ἄγνωστοι τέως ἀρχαιολογικοὶ χώροι. Οὕτω εἰς τὴν Πραϊσό, εἰς σπήλαιον εἰς θέσιν Χελιδονιές περισυνελέγη χαλκοῦν ἑλληνικὸν ἀγγεῖον μὲ ἰσχυρῶς καθέτους ἀναγλύφους ἐκβλαστήσεις. Μικρὰ κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἀνευρέθη αὐτόθι εἰς θέσιν Μπουτσουνάρια, ὅπου ἀπὸ ἐτῶν ἐνετοπίσθη ἡ ὑπαρξίς σπουδαίου ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ. Ἐκ Πραϊσοῦ ἐπίσης προερχόμενα παρεδόθησαν διάφορα ἀντικείμενα, ὡς ΥΜΙΙΙ ψευδόστομος ἀμφορεὺς, φυσικὸς τρίτων, δύο κοινὰ ἀγγεῖδια, λίθινον πηνίον, ὑαλίνη ψῆφος.

Ἐξ Ἰτάνου προερχόμενα παρεδόθησαν χαλκοῦν ἑλληνικὸν βέλος καλῶ-διατηρούμενον, δύο χαλκοῖ ἑλληνικοὶ δακτύλιοι, ὧν ὁ εἷς μὲ παράστασιν γυναικός, ὁ ἕτερος μὲ ἀπλᾶ χαράγματα, χαλκοῦν δισκίον καὶ τινα νομίσματα.

Εἰς τὸ Παλαίκαστρον Σητείας, θέσιν Ἄγ. Ἀντώνιος, ἀνεκαλύφθη ΥΜΙΙΙ λαξευτὸς τάφος μὲ μίαν κιβωτιόσχημον σαρκοφάγον, σώζουσαν καὶ τὸ κάλυμά της, περισυλλεγεῖσαν ὅμως εἰς τεμάχια. Τὰ συνοδεύοντα ἀγγεῖα ἦσαν ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, κοινὰ κωνικὰ κύπελλα, κύαθοι, περισυλλεγεῖσαι εἰς τεμάχια, καὶ λίθινον φωλεόσχημον ἀγγεῖον. Ἄλλος τάφος εἰς θέσιν Ἑλληνικά περιεῖχε σαρκοφάγον μήκους 1,50, πλάτους 0,25, συνοδευομένην ὑπὸ μικροῦ χαλκοῦ ἐγχειριδίου.

Εἰς τὸν Ἄγιον Στέφανον Σητείας, θέσιν Καλαμοκανιά ἢ Πλακάκια, ἀνεκαλύφθησαν ἀγγεῖα τινα ΥΜΙ περιόδου, τὰ ὅποια περισυνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Σταθμοῦ Χωροφυλακῆς καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ταῦτα εἶναι γεφυρόστομον τρίωτον ἀγγεῖον, ἀπιόσχημον ἀλάβαστρον, βάσις ἀγγείου μὲ ἠθμόν, δύο μικρὰ ἀγγεῖα διακοσμούμενα διὰ κλαδίσκων, καὶ φωλεόσχημον ἀγγεῖον ἐκ λεπτοῦ λίθου.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀρχαιότητες τυχαίως καὶ περισυνελέγησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων. Αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

Ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν Χανίων (ἀρχ. Κυδωνίας) περισυνελέγη ἐπιγραφή ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ὄρφανοτροφείου, ὁδὸς Βώμ, ἀποτειχισθεῖσα ἐκ χώρου παρὰ ἐκτεταμένον ὑπύγειον λαξευτὸν ταφον μετὰ κογχῶν καὶ ἀρκοσολίων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἔχουσα ὡς ἐξῆς: «Δι| καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς| πᾶσι Σῶσος Νεοκύ| δους θε|οπολήσας».

Ἐπὶ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου περισυνελέγησαν ἐξ Ἀπτεράς καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιότητες :

Ἐπιτύμβιος λίθος ἀνατολιζῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως παρὰ τὴν κοιλάδα Κοιλιάρη μὲ ἐπιγραφὴν: «Δι|φιλος Μεγάρη». Ἐπιτύμβιος λίθος ἐκ θέσεως Σηλιοράκι μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Παρμενίων». Ἄλλος ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου μὲ ἐπιγραφὴν: «. . . τλους». Μεγάλῃ ὥραία ἐπιτυμβία στήλη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Τιμόεσσα Δεξικλέος». Τὸ ἀνώτερον μέρος γνωστῆς ἐπιτυμβίας στήλης (IC II) μὲ

πολύστιχον ἐπιγραφὴν. Ἐκ τῆς Β πλευρᾶς τῆς πόλεως τμῆμα ἐπιγραφῆς περιεχούσης συνθήκην Κυδωνιατῶν καὶ Ἀπεραίων. Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς ἐπιτύμβιος στήλη μὲ ἐπιγραφὴν: «Τύχα». Ὡραῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος παρεδόθη ὑπὸ χωρικοῦ.

Εἰς τὸ Κακοδίκι Σελίνου, θέσιν Μαζερό, παρὰ τὸν συνοικισμόν Λυχνιανά, περιουνελέγησαν ἕξ κεφαλαὶ πήλιναι ζώων ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν Κίσαμον (Καστέλλι Κισάμου) ἀνευρέθη μαρμαρινὸν ἀγάλματιδιον καὶ ὠραία κεφαλὴ Ἀφροδίτης κλασικῆς τέχνης, μὲ τὴν κόμην ἀναδεδεμένην διὰ ταινίας καὶ καταλήγουσαν ὀπισθεν εἰς κρόβυλον.

Εἰς τὸ Ζουρίδι τῆς Ρεθύμνης τέλος περιουνελέγησαν τεμόχια πολυώτων πίθων ἀγνώστου ἐποχῆς.

Τὰ τυχαίως ἀνευρεθένια εἶναι ἀναμφιβόλως πολὺ περισσότερα, ἀλλ' ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία δὲν εἰδοποιεῖται ἐγκαίρως ἢ καὶ καθόλου καὶ τὰ ἀρχαῖα καταστρέφονται ἢ ἀποκρύπτονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν, φοβουμένων περιπλοκὰς ἢ ἀποβλεπόντων εἰς παράνομον διάθεσιν εἰς τοὺς ἀτιμωρητὶ σχεδὸν περιερχομένους ἀρχαιοκαπήλους. Εἶναι ἀκατανόητον πῶς τὸ Δημόσιον ἐθεώρησεν ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαθέτῃ ἴδια μέσα κινήσεως διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ δὲν θέτει εἰς χεῖρας τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἐξασφάλισιν ἀμέσου ἐπεμβάσεως καὶ ἐξαγορᾶς τῶν εἰς χεῖρας τῶν χωρικῶν εὐρισκομένων ἀρχαιοτήτων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σπεῖρα κιβδηλοποιῶν, ἔχουσα τὰ ἐργαστήριά της εἰς Ἀθήνας, ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν μέγαν ἀριθμὸν κιβδήλων νομισμάτων ἰδίως τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ, τῆς Γόρτυνος καὶ τῆς Κυδωνίας καὶ ἐπίσης μινωικῶν σφραγιδολίθων ἐκ στεατίτου ἢ πλαστικῶν οὐσιῶν μιμουμένων φλεβωτοὺς λίθους. Ἡ κιβδηλία ἐλέγχεται εὐχερῶς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν, ἀλλὰ πολλοὶ παρεπλήθησαν καὶ ἠγόρασαν τοιαῦτα εἶδη. Πολλὰ κατεσχέθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ τμῆμα κιβδήλων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Μετ' αὐτῶν κατετέθη καὶ γνήσιος δακτυλιόλιθος ἐκ σαρδίου μὲ παράστασιν Ἀρτέμιδος μὲ τὸν κύνα της.

N. ΠΛΑΤΩΝ